

L'ESTADA DEL BISBE PEDRO CIRILO URIZ Y LABAYRU
A LLEIDA (1850-1861): PODER POLÍTIC
I MOBILITZACIÓ CATÒLICA

FRANCESC CLOSA SALINAS

INTRODUCCIÓ¹

El present treball té com a objectiu primordial analitzar els trets que caracteritzaren l'Església lleidatana entre els anys 1850 i 1861, especialment en allò que fa referència als mecanismes que la clerecia lleidatana utilitzà per a la mobilització dels fidels. Aquesta cronologia correspon al temps en què el bisbe Pedro Cirilo Uriz estigué al capdavant de la diòcesi ponentina. La investigació d'aquest període és quelcom important a causa de les circumstàncies que el govern, la societat i la jerarquia eclesiàstica estaven patint, perquè els continus enfrontaments i rebel·lions protagonitzats per liberals i moderats impossibilitaven la implantació d'un sistema polític, social i econòmic sòlid que pogués fer front als nous reptes que estaven sorgint a l'Europa occidental. Els

1. Aquest treball forma part de la investigació que estic duent a terme gràcies a una beca de Formació d'Investigadors atorgada pel Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya. L'article anticipa alguns continguts del llibre *Poder religiós, control i mobilització social: el pontificat de Pedro Cirilo Uriz y Labayru (1850-1861) i la Lleida dels anys cinquanta*, que serà publicat properament pel Servei de Publicacions de la Universitat de Lleida.

intents d'enderrocar les estructures de l'Antic Règim havien provocat el naixement de diversos moviments antimodernitzadors cohesionats i articulats al voltant d'una opció catòlica integrista i d'una monarquia sota la figura del pretendent carlí Carles Maria Isidre. En tot aquest procés, el catolicisme fou un dels sectors més castigats. Tradicionalment, l'Església espanyola havia estat una institució que exercia una notable influència directa i constant sobre la societat en tres vessants ben diferenciats: l'econòmic, el social i l'administratiu. El vincle econòmic existent entre la societat i l'Església es duia a terme mitjançant el control de gran part de les propietats agràries, els seus arrendaments, els delmes, els tributs cobrats per la celebració de misses i aniversaris i, en darrer terme, els béns immobles i monetaris obtinguts a través de les donacions dels testaments. Potser més important fou la influència sociocultural que exercí sobre la ciutadania, amb la consolidació de diversos sistemes, entre els quals es destacaven el control dels fidels que anaven a missa i/o combregaven, o el paper jugat per les homilies dels capellans com a transmissors d'informació i monopolització de la realitat en un moment en què els mitjans de comunicació eren molt escassos numèricament. La inexistència d'un govern fort i centralitzat que desenvolupés la tasca burocràtica i administrativa que li pertocava era substituïda per la duta a terme per la jerarquia eclesiàstica mitjançant el bisbat, els arxiprestats i les parròquies. El procés centralitzador endegat al segle XVIII pels il·lustrats espanyols estimulà l'acció burocràtica de l'Estat, però la manca de recursos econòmics i la tradicional aliança de l'Estat i l'Església feren que aquesta darrera passés a exercir el paper de la veritable administradora i controladora i fos el substitut real d'una tasca que teòricament havia de desenvolupar l'Estat.

L'Església no era, doncs, únicament un edifici econòmic o unes terres, sinó que era una institució que exercia una influència directa i constant sobre tots els veïns del poble, en els tres vessants abans esmentats: econòmic (propietat, delme...), social i administratiu. Especialment rellevant seria el paper jugat en la mobilització de les masses cristianes. ¿Qui les organitzava? ¿Qui hi assistia? ¿Esdevenien moviments paral·lels als desenvolupats durant l'Antic Règim o s'adaptaven als nous temps emprant nous mecanismes? En darrer terme, pretenem esbrinar si hem de parlar de mobilitzacions o de contramoviments, i apreciar el grau de coincidència amb les estructures polítiques de poder.

Aquests propòsits ens condueixen a indagar en alguns sectors i temàtiques per tal de delimitar amb més precisió l'objecte d'estudi. Els punts que volem desenvolupar doncs, en el següent article, són essencialment cinc.

En primer lloc, la situació del complicat bisbat de Lleida a mitjan segle XIX. En segon terme, els trets característics de l'Església lleidatana després de mig segle de moviments bèl·lics i desamortitzacions, adequació interna, millora i modernització del bisbat. En tercer lloc, les relacions que mantingué amb el Consistori municipal i amb l'Estat espanyol. El quart punt que desenvoluparem serà el paper del bisbe i col·laboradors en la legitimació del règim. En darrer terme, analitzarem la capacitat d'influència i de mobilització de l'Església lleidatana sobre la societat.

LA SITUACIÓ DE LA RELIGIÓ EN ELS ESTUDIS SOBRE MOVIMENTS SOCIALS

Els camps per a investigar en la historiografia de l'Església contemporània a Catalunya i a Espanya són encara molts.² Una de les grans mancances en la historiografia eclesiàstica catalana és la mobilització dels catòlics.³ Qüestions com quan, qui, on, o el perquè de l'acció col·lectiva protagonitzada pels catòlics, són interrogants que estan per resoldre. L'acció col·lectiva a Espanya ha estat un tema que ha entrat tardanament i ha estat monopolitzat, durant els anys vuitanta

2. Els historiadors Jordi Figuerola i Casimir Martí se'n fan ressò en el següent article: «L'Església a Catalunya durant la Restauració: estat de la qüestió», a DDAA, *Catalunya i la Restauració*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 1992, pp. 269-275. Entre els punts que hi destaquen, s'hi troben la interrelació entre els aspectes doctrinals i espirituals, l'anàlisi i aprofundiment de les institucions eclesiàstiques i, en darrer lloc, les relacions entre la institució eclesiàstica i el món religiós amb el conjunt de la població.

3. En els darrers anys, diversos historiadors han centrat les seves recerques en aquests camps. Probablement les primeres investigacions serioses basades en la utilització d'una bona metodologia es donaren en el marc del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Fem referència als treballs de Josep Maria Puigvert i Magda Mirabet. D'altra banda, els historiadors Casimir Martí i Jordi Figuerola també s'han apropiat al fenomen mobilitzador dels catòlics des de diverses tendències i angles historiogràfics. MARTÍ, Casimir, «Les missions populars i la Visita Pastoral a Barcelona durant l'episcopat de Costa i Borràs (1850-1857)» a *Revista Catalana de Teologia*, núm. 5, 1980, i del mateix autor «La religiositat a Barcelona a mitjan segle XIX», a

i part dels noranta, pels estudis relacionats amb els moviments, les organitzacions i les lluites obreres.⁴ Un cas diferent el constitueix l'aparició, en els darrers anys, de diverses tendències investigadores sobre el fenomen carlista,⁵ entès com un moviment de masses i no únicament com el simple resultat d'un enfrontament dinàstic i una àmplia gamma de moviments de caire populista. En aquests nous estudis s'han utilitzat teoritzacions i part de l'aparell conceptual i metodològic d'altres disciplines, com la sociologia.⁶ L'obertura d'investigacions encaminades en aquesta direcció i/o temàtica ens han

DD.AA., *Contribució a la història de l'església catalana: homenatge a mossèn Joan Bonet i Baltà*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 121-177; FIGUEROLA, Jordi, «Religió, ideologia i mobilització política en la Catalunya de finals del segle XIX», a SOLÉ I SABATÉ, J.M. (Coord.), *Literatura, Cultura i Carlisme*, Barcelona, Columna, 1995, pp. 355-366, i del mateix autor «Movimiento religioso, agitación social y movilización política», a *Historia Social*, núm. 35, 1999, pp. 43-63.

4. A tall d'exemple, citem les aportacions espanyoles més interessants: CRUZ, Rafael, «Crisis del Estado y acción colectiva en el período de entreguerras: 1917-1939», *Historia Social*, núm. 15, 1993, pp. 119-136; CRUZ, R., «La cultura regresa al primer plano», a CRUZ, Rafael i PÉREZ LEDESMA, Manuel (eds.), *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Madrid, Alianza, 1997, pp. 13-34; DD.AA., *España en sociedad. Las asociaciones a finales del siglo XIX*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1998; MARTÍNEZ DORADO, Gloria, «La formación del Estado y la acción colectiva en España: 1808-1845», *Historia Social*, núm. 15, 1993, pp. 101-116; PÉREZ LEDESMA, Manuel, «Cuando lleguen los días de la cólera (Movimientos sociales, teoría e historia)» a DD.AA., *Problemas actuales de la historia*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 1993, pp. 141-188; del mateix autor «El Estado y la movilización social en el siglo XIX», a CASTILLO, S., i ORTIZ DE ORRUNO, J. M. (Coord.), *Estado, protesta y movimientos sociales*, Bilbao, Asociación de Historia Social, Universidad del País Vasco, 1998, pp. 215-231, i TARROW, Sidney, *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*, Madrid, Alianza Editorial, 1997.

5. CANAL, Jordi, «Sociabilidades políticas en la España de la Restauración: el carlismo y los Círculos Tradicionalistas (1888-1900)», a *Historia Social*, núm. 15, 1993, pp. 29-47; del mateix autor: «La gran familia. Estructuras e imàgenes familiars en la cultura política carlista», a CRUZ, Rafael i PÉREZ LEDESMA, Manuel (eds.), *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Madrid, Alianza, 1997, pp. 99-133, i *El Carlismo. Dos siglos de contrarrevolución en España*, Madrid, Alianza Editorial, 2000.

6. Especialment interessants han estat la traducció al castellà de les obres següents que intenten estudiar el fenomen de l'acció col·lectiva aportant elements de la sociologia: TILLY, Charles, Louise i Richard, *El siglo rebelde, 1830-1930*, Zaragoza, Prensas Universitarias de Zaragoza 1997 (1975); TILLY, Ch. «Cambio social y revolución en Europa 1492-1992», a *Historia Social*, núm. 15, 1993, pp. 71-98, i del mateix autor TILLY, Ch., *Las revoluciones europeas, 1492-1992*, Barcelona, Crítica, 1995.

d'aportar situacions i interpretacions complementàries a les existents, però també novetats referents a la teòrica pèrdua de la capacitat mobilitzadora de l'aparell eclesiàstic durant tota la segona meitat del segle XIX.

MOBILITZACIÓ DELS CATÒLICS CATALANS

La societat cristiana era mobilitzada per tal d'aconseguir la finalitat perseguida per cada opció o sector eclesiàstic. La propaganda religiosa a través de diaris i publicacions també s'ha d'entendre des d'aquest punt de vista. Els bisbes *mestissos* i els integristes utilitzaren el pelegrinatge i les romeries. Això, segons Figuerola, tenia un doble objectiu: d'una banda, servia per a explicitar la capacitat de comandament i poder de la jerarquia eclesiàstica i, de l'altra, s'utilitzava com un mètode per a prendre la iniciativa als sectors integristes i influir sobre els creients. En darrer terme, la mobilització també fou utilitzada com a mecanisme de pressió. En tot aquest conglomerat, la premsa hi jugava un paper determinant per mantenir els partidaris cohesionats i aplegats.⁷

En la recerca que estem duent a terme, caldrà tenir en compte com part de la base de l'acció del clergat lleidatà es mou en el terreny de la política institucional. Per això són importants i fonamentals els mètodes d'influència sobre el poder públic, especialment la creació d'organitzacions àmplies i estables i les formes massives de mobilització. En el nostre cas, això implica establir el moment en què apareixen les diverses organitzacions del bisbat, apreciar qui les dirigeix, els seus trets definidors, com també observar el moment en què actuen. Tanmateix, caldrà diferenciar les organitzacions amb un paper essencialment mobilitzador d'aquelles la funció de les quals se centra a establir efectes sociabilitzadors sobre la societat, especialment des d'un vessant cultural.

Considerem que també jugaren un paper rellevant els recursos culturals. Els ingredients culturals esdevenen un element clau a l'hora

7. FIGUEROLA, Jordi, «Religió, ideologia i mobilització política en la Catalunya de finals del segle XIX», a SOLÉ I SABATÉ, J.M. (Coord.), *Literatura, Cultura i Carlisme*, Barcelona, Columna, 1995, pp. 355-366; del mateix autor: «Movimiento religioso, agitación social y movilización política», a *Historia Social*, núm. 35, 1999, pp. 43-63.

d'explicar la formació d'identitats col·lectives i l'aparició de les formes que caracteritzen aquests moviments. La cultura juga un paper rellevant en el moment d'identificar els interessos i definir les formes d'acció.⁸ Segons Rafael Cruz, la cultura no és per si mateixa un símbol mobilitzador, però esdevé producte de la pròpia acció.⁹ És necessària la creació dels mecanismes que connectin amb les creences dels diferents grups socials als quals es vol mobilitzar.¹⁰ En altres paraules: les mobilitzacions s'originen o cobren relativa significació mitjançant les interpretacions que els individus construeixen sobre la realitat, una realitat que és comuna a tots ells.

En darrer terme, caldrà observar el paper exercit pels mitjans de transmissió, és a dir, el grau d'influència dels mitjans de comunicació i el seu paper en, d'una banda, la formació d'un «*mental collective*»¹¹ i, de l'altra, com a mecanisme mobilitzador i desmobilitzador al mateix temps del potencial humà.¹²

8. RIEGO, Bernardo, «Las imágenes como fenómeno cultural y de opinión pública en la primera etapa de la Restauración», SUÁREZ CORTINA, Manuel (ed), *La cultura española en la Restauración*, Santander, Sociedad Menéndez Pelayo, 1999, pp. 193-220

9. CRUZ, R., «La cultura regresa al primer plano», a CRUZ, Rafael i PÉREZ LEDESMA, Manuel (eds.), *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Madrid, Alianza, 1997, pp. 13-34.

10. Tal i com ha explicat Jordi Canal per al cas del carlisme: CANAL, Jordi, «La gran familia. Estructuras e imágenes familiares en la cultura política carlista», a CRUZ, Rafael i PÉREZ LEDESMA, Manuel (eds.), *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Madrid, Alianza, 1997, pp. 99-133.

11. *La teorització del mental collective*, volem definir-la superant les mancances i els problemes derivats per la conceptualització imposada per l'escola dels Annales. Tot i això, cal tenir en compte el que Marc Bloch anomenava psicologia religiosa en el seu llibre *Los reyes taumaturgos*, on se centrava principalment a explicar la història dels miracles i com la gent podia creure en aquelles il·lusions col·lectives. Sobre aquest tema vegeu: BURKE, Peter, *La revolución historiográfica francesa. La Escuela de los Annales: 1929-1989*, Barcelona, Gedisa editorial, 1996.

12. En un treball que estem preparant sobre el paper de la premsa carlina lleidatana a les darreries del segle XIX i principis del XX i que serà properament publicat, hem descrit la funcionalitat de la premsa en els següents punts: en primer lloc, reforcen les actituds existents a través d'una sèrie de mecanismes que es caracteritzen per l'adaptació recíproca i la influència mútua entre el mitjà i el públic receptor, és a dir, entre l'emissor i el receptor. En altres paraules, el mitjà diu al públic el que aquest vol que li diguin. El mitjà de comunicació activa el camí social perquè recull i transmet els fets nous que passen en el món, fets que desvetllen desigs, esperances i pors i que configuren situacions noves tant en el mitjà com en el públic. El que fa que canviïn les actituds i les opinions de l'un i de l'altre és l'aparició de fets nous que el mitjà ha recollit i comunicat. Per

Segons el que hem descrit, el malestar dels individus no esdevé directament mobilització, sinó que ho fa amb l'ajuda inestimable de recursos de caire estructurals, culturals, socials, econòmics, polítics, ideològics i comunicatius que permeten la mobilització o desmobilització social.

Tots aquests conceptes constitueixen els elements claus en la investigació que estem duent a terme sobre la mobilització dels catòlics al ponent català durant el darrer terç del segle XIX i principis del XX. Ara bé, molts d'aquests termes no poden extrapolar-se a l'època concreta que estem analitzant. Tres són, segons el nostre punt de vista, els trets diferenciadors entre la dècada dels cinquanta i les darreries del segle XIX. En primer lloc, la ruïnosa i desestructurada situació del bisbat lleidatà com a conseqüència dels esdeveniments nacionals i de les dinàmiques regionals i locals. La conjugació d'aquests elements feia que el nombre d'organitzacions catòliques fos relativament baix. Fruit d'aquesta situació trobem una intensificació de les mobilitzacions dels catòlics durant la dècada dels seixanta. En aquests moments s'iniciaren noves tipologies de moviment, com les romeries a nous punts geogràfics, que esdevingueren un preludi de la modernització de l'aparell mobilitzador lleidatà dels anys vuitanta i, especialment dels noranta i principis del segle XX. Curiosament, aquest fet és coetani del desvetllament d'antigues organitzacions catòliques i de l'aparició de noves. Entre aquestes cal diferenciar les que únicament juguen un paper sociabilitzador¹³ de les que donen relleu als aspectes culturals, com

tant, el mitjà passà sorprenentment a convertir-se a la vegada en un element de conservació i estabilitat del sistema imperant i també en un possible factor de canvi. (CLOSA, Francesc, *Ideologia, poder, catalanisme i renovació. La premsa carlina lleidatana: El Almogavar Leridano, El Loredan i l'Almogàver (1890-1910)*, en premsa a Pagès Editors).

13. Moltes de les organitzacions d'aquesta època tenen un paper essencialment de participació en actes mobilitzadors organitzats pel prelat o per les institucions de govern local i provincial. Sobre l'estudi de sociabilitat a Espanya: CANAL, Jordi, «La sociabilidad en los estudios sobre la España contemporánea», a *Historia Contemporánea*, núm. 7, 1992, pp. 183-205; DD.AA., *España en sociedad. Las asociaciones a finales del siglo XIX*, Cuenca, Universidad de Castilla la Mancha, 1998; GUERENA, Jean-Louis, «Fuentes para la historia de la sociabilidad en la España contemporánea», a *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, 1989, pp. 273-305 i SANTIAGO CASTILLO (ed.), *Solidaridad desde abajo: trabajadores y socorros mutuos en la España contemporánea*, Madrid, 1994.

l'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana. Dues serien les funcions de les organitzacions culturals: la primera suposava nous models culturals oposats als codis socials dominants; la segona apareixia quan calia fer-se visible i actuar; la seva presència pública servia per a demostrar l'oposició o suport a les decisions polítiques, i també per a presentar propostes alternatives a la societat. Ara bé, la diferència entre tots dos tipus d'organitzacions no significa oposició, sinó complementarietat. Com afirma Melucci,¹⁴ l'entramat organitzatiu i cultural subministrava la posterior mobilització, i a la vegada l'acció pública reforçava les xarxes i la identitat col·lectiva, perquè facilitava la creació de nous grups, com també el possible reclutament de nous militants. Entremig, hi trobem una rellevant reducció de l'activitat mobilitzadora. Les causes han de cercar-se en la represa de les accions col·lectives violentes de les partides carlines que aglutinaren i monopolitzaren el discurs d'acció. Fenòmens de caire nacional, com l'aprovació de lleis encaminades a la reducció de les organitzacions catòliques, i esdeveniments locals, com l'ascens dels republicans als governs locals i la manca de bisbe, podrien explicar el desenvolupament d'aquest fet.

En segon lloc, a la manca d'organitzacions de catòlics calia sumar l'escassa utilització de nous aparells de propaganda. A partir de l'arribada, l'any 1876, del bisbe Costa i Fornaguera es produí a Lleida una aliança creixent entre la jerarquia eclesiàstica i noves impremtes i diaris afins a l'ideari diocesà. Aquest procés seria quelcom important durant els anys noranta i el primer terç del segle xx, quan carlins, integristes i el bisbe mateix utilitzaren els nous mitjans de comunicació, essencialment premsa escrita, com a eines per a la difusió del seu ideari i com una manera de frenar l'ascens d'altres tipologies de premsa partidàries dels nous grups polítics ascendents.

En tercer i darrer lloc, cal tenir en compte la naturalesa dels moviments i el seu abast. La mobilització per motius climàtics, desastres naturals... característics durant l'Antic Règim, van donar lloc a una intensificació de la mobilització de caire polític. Generalment, aquesta acció es convertia en un contramoviment en donar suport a les institucions públiques nacionals i locals, i en un contramecanisme davant la teòrica amenaça d'anarquistes i socialistes. Però molt sovint

14. MELUCCI, A, «The Symbolic Challenge of Contemporary Movements», a *Social Research*, vol. 52, núm. 4, 1985.

esdevenia un moviment de pressió davant els poders públics, especialment quan estaven en joc els interessos dels eclesiàstics, o bé quan es defensava la primacia espiritual del papat per sobre de les nacionalitats. Aleshores el moviment pot interpretar-se com un mecanisme de propaganda i d'autoafirmació de la seva identitat. Un dels factors importants en la mobilització serien, doncs, els factors polítics. Aquesta consistia en la capacitat i intenció, per part dels que tenien el poder, d'obrir canals no violents per a solucionar les queixes dels grups populars i/o per a mobilitzar forces repressives contra els desafiaments populars. L'obertura d'aquests canals no violents a Espanya fou lenta a causa dels obstacles posats a l'extensió de la democràcia parlamentària i a les formes associatives essencials d'aquest sistema de govern. Es tractava de permetre l'existència d'organitzacions com les associacions de treballadors, els sindicats o les organitzacions religioses. Precisament, l'Església espanyola representà aquest doble paper. En algunes ocasions, la seva adhesió al govern intentà frenar els efectes reivindicatius d'altres sectors socials, mentre que en altres situacions utilitzà la legalitat vigent per presentar-se com un contrapoder o, almenys, per reclamar part dels seus antics privilegis.

LES TRANSFORMACIONS RELIGIOSES, POLÍTIQUES I SOCIALS DURANT LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

A mesura que els liberals s'anaren introduint a les estructures de poder, començaren diversos moviments d'aquells grups i institucions que veien com els privilegis que històricament havien controlat i monopolitzat eren qüestionats. Quan el govern introduí reformes que ferien directament els interessos (especialment els econòmics) del clergat, o endegà polítiques encaminades a la supressió de les seves institucions regulars (monestirs i convents), s'inicià la reacció dels eclesiàstics. La resposta immediata foren diverses protestes formals, fins arribar a rebel·lions de caire violent i armat en suport del reialisme primer i del carlisme després.¹⁵ L'abolició de la Inquisició, per exemple, propicià l'aparició d'una carta de protesta firmada per 26 bisbes a favor de la seva restauració. El seguiment d'opcions polítiques clarament

15. Cal també tenir en compte que l'Església va veient com perd protagonisme en la configuració del nou estat nacional. Això pot observar-se en el paper que juga a les

contràries al règim, la seva manifesta desobediència i l'escissió social que fets com aquest provocaren entre la ciutadania del moment, propicià el sorgiment de diverses accions violentes anticlericals que conduïren a l'exili voluntari de molts prelats.

La societat catalana i espanyola estava dividint-se i fragmentant-se entre diverses opcions ideològiques, polítiques i econòmiques. L'escissió social també es féu present entre la societat il·ludena. Aquest procés ha estat posat de manifest per Manel Lladonosa. La revolució liberal es basà en la introducció dels canvis jurídics que permetrien l'establiment del capitalisme agrari, trencant amb els obstacles de l'Antic Règim que contribuïen a una limitació de la producció. En aquest procés es formà una nova classe dirigent d'aquest estat liberal, de la qual formaren part una secció important de les velles classes dominants, adaptació de l'aristocràcia terratinent, amb l'establiment d'un pacte de classes. Però naturalment, d'aquest procés en van sortir perjudicats certs grups socials com els pagesos, que es van veure empobrits amb les reformes del nou estat; grups socials que en un primer moment se sentirien atrets pel liberalisme, però el canvi en les relacions de poder provocà una desorganització en la seva visió de la realitat i de la societat i els empenyé cap a postures properes a l'absolutisme. Segons Lladonosa,¹⁶ aquests processos es veieren accelerats durant les primeres dècades del segle XIX amb la guerra del Francès i el Trienni Liberal.¹⁷ Precisament en aquesta darrera data,

diverses constitucions del segle XIX. L'estatut de Bayona, l'any 1808, acceptà la religió catòlica, però la resta de les constitucions presentaren unes relacions Estat-Santa Seu segons la seva inspiració ideològica. La constitució progressista de 1812 afirmava que el catolicisme era i seria perpètuament la religió nacional, la del 37 obligava a mantenir el culte i els ministres de la religió catòlica que professen els espanyols, la conservadora del 45 declarava expressament la unitat catòlica de la nació, mentre que la progressista del 56 presentava tres punts essencials: a) la religió catòlica era la de la majoria dels espanyols, b) tolerància de creences privades i c) deixava per al futur el problema de la llibertat religiosa.

16. LLADONOSA I VALL-LLEBRERA, Manel, *Carlins i liberals a Lleida*, Lleida, Pagès editors, 1991 i del mateix autor «El carlisme a la zona liberal», a SOLÉ SABATÉ, J.M. (coord.), *El carlisme i la seva base social*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1992, pp. 17-52 i del mateix autor «Carlisme i liberalisme a Lleida. Aproximació a un conflicte en una societat en transició», a MIR, Conxita (a cura de), *Carlins i integristes: Lleida segles XIX-XX*, IEI, 1994, pp. 51-80.

17. OLIVES ROCA, Mariano, *Lérida en primera mitad del siglo XIX*, Lleida, IEI,

el bisbe de Lleida, Simon Antonio de Rentería,¹⁸ fou obligat a anar-se'n de la ciutat a causa de la desobediència i el fort posicionament que mostrà davant les noves prerrogatives liberals. En aquest context, trobem la caracterització de les diferents opcions que canalitzen les tensions que comportà aquest procés de transició. Canvi que estigué presidit per un liberalisme moderat i que tingué com a objectiu primordial garantir les bases socials (ordre i propietat), fet que, posteriorment, provocà l'escissió entre el liberalisme moderat i el progressista. En aquesta situació, el carlisme esdevindria un mecanisme de cohesió antiliberal, amb unes arrels històriques profundes i titllat d'anarquia social pels liberals. Les bases del carlisme aglutinaren aquells sectors descontents amb el nou règim, tant els sectors ultrareialistes i/o absolutistes com les capes socials empobrides.

La intransigència mostrada per Rentería es repetiria amb l'estada a Lleida del prelat Pablo Colmenares, el qual demostrà la seva adhesió incondicional a la monarquia ferrandina i el rebuig a la introducció de qualsevol mesura liberal.¹⁹ Sort semblant patí el bisbe Alonso durant el seu mandat al ponent català (1833-1844). Al principi tendí a no prendre part directa en els esdeveniments bèl·lics ocasionats per la guerra carlista, i fins i tot propugnà entre el clergat i els fidels la necessitat de mantenir l'ordre i l'obediència al govern legítim de la reina, posició tendencialment oposada a la mantinguda per la Santa Seu que, tot i no reconèixer des del principi Isabel II, es mantingué neutral.²⁰

1944. En aquesta obra s'ha posat en relleu l'enfrontament social i l'augment de l'anticlericalisme especialment predominant durant el Trienni, quan part de la ciutadania, aprofitant els canvis estructurals, atacà el monopoli eclesiàstic.

18. VILLANUEVA, Jaime, *España Sagrada*, tom XLVII, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1850, pp. 144-146.

19. *Oración eucarística, ó mas bien cuatro palabras que en acción de gracias por la bienvenida á la provincia de Cataluña de nuestro augusto monarca D. Fernando VII que Dios guarde*, Lleida, Buenaventura Corominas Impresor y Librero, 1827. *Carta Pastoral del Ilustrisimo señor D. F. Pablo Colmenares, Obispo de Lérida, y exgeneral de la religión de San Benito sobre la obediencia á los soberanos y sus ministros*, Lleida, Buenaventura Corominas Impresor y Librero, 1827.

20. SAINZ DE BARANDA, P., *De la Santa Iglesia de Lérida en su estado moderno*, Madrid, 1950, pp. 147-149.

Aquesta situació no era un fet extraordinari de Lleida. Vicente Cárceles Ortí ha posat en relleu com les diverses diòcesis catalanes i espanyoles quedaren en un estat deplorable.²¹

Pot constatar-se, doncs, com la introducció dels canvis provocats per les novetats de l'estat liberal provocà un degoteig en el nombre de recursos humans que conformaven la clerecia espanyola. Les noves relacions establertes entre l'Estat i el Vaticà, a través del concordat de 1851, havien de significar un punt d'inflexió cap a la reestructuració del catolicisme espanyol i la recerca de la seva redefinició en una nova conjuntura política, econòmica i social.

LA DIÒCESI DE LLEIDA FINS A MITJANS DEL XIX: ASPECTES SOCIOECONÒMICS

Lleida és, a mitjan segle XIX, una capital mitjana de província que tot just arriba als 20.000 habitants, amb una economia bàsicament agrícola i amb una menestralia diversificada. És un moment de creixement econòmic fruit de l'arribada del regatge a la plana de l'Urgell²² i a la zona limítrofa amb l'Aragó, que revitalitza l'agricultura tradicional. El comerç es converteix en una activitat de primer ordre, i al seu voltant es configura una classe mercantil cada cop més forta.

Segons Enric Vicedo,²³ aquesta situació fou provocada per l'evolució de l'estructura de la propietat agrària de les terres de Lleida

21. CÁRCELES ORTÍ, Vicente, *Política eclesial de los Gobiernos Liberales Españoles (1830-1840)*, Pamplona, EUNSA, 1975, especialment pp. 471-472. Trets semblants poden apreciar-se en altres zones: MARTÍNEZ, Mateo, «La organización del espacio diocesano en la Historia de Castilla y León», a *Investigaciones Históricas*, Universidad de Valladolid, núm. 14, 1994, pp. 119-135. Vacants per mort, exili voluntari o desterrament dels bisbes, en moltes ocasions foren ocupades per governants eclesiàstics il·legítims que conduceren a la confusió dels fidels. L'any 1843 hi havia 47 seus vacants d'un total de 62, i tot i que alguns bisbes hi tornaren, encara en quedaren moltes desateses. AUBERT, R., *Historia de la Iglesia. Pío IX y su época*, Vol. XXIV, València, EDICEP, 1974, pp. 197.

22. Relacionat amb les dificultats per a la construcció d'aquesta obra hidràulica vegeu: RAMON, Josep Maria, «La complicada gestació del Canal d'Urgell. Cinc-cents anys de projectes, fracassos i oposicions (1341-1854)», a VICEDO, Enric (ed.), *Terra, aigua, societat i conflicte a la Catalunya occidental*, Lleida, Pagès editors, 2000, pp. 181-214.

23. VICEDO, Enric, *Les terres de Lleida i el desenvolupament català del set-cents. Producció, propietat i renda*, Barcelona, Crítica, 1991.

durant el set-cents, esdeveniment coetani al fenomen català. Des del segle xv, moltes zones de l'altiplà lleidatà havien quedat despoblades i ermes. A partir de la segona meitat del segle xviii, amb una nova mentalitat il·lustrada d'alguns polítics espanyols i catalans s'intentà millorar aquest procés ampliant les xarxes de regatge i una colonització a gran escala iniciada a partir de 1770.²⁴ En el cas de Lleida, això es va materialitzar en un doble procés d'expansió dels cultius i en la proletarització d'una massa important de petits pagesos propietaris.²⁵

A Lleida ciutat i als seus voltants, especialment a les terres d'horta, continuà mantenint-se una petita explotació pagesa que havia perdurat des del segle xviii, gràcies a la seva capacitat per a adaptar-se a les necessitats del mercat. El procés de colonització agrària del segle xviii havia possibilitat la consolidació d'uns sectors pagesos benestants, els quals veien en la terra i en la comercialització de llurs productes una font de riquesa. Aquest procés s'accentuà amb la desamortització. D'altra banda, la classe senyorial, amb la supressió del règim feudal, hagué d'adaptar-se a la nova situació, passant de rendistes a propietaris burgesos. Per contra, una gran massa pagesa no es beneficià del procés desamortitzador.²⁶ En alguns treballs Enric Vicedo ha mostrat que el procés de reforma agrària liberal no va significar una millora de les condicions de vida de la pagesia sinó que, en moltes ocasions, es va traduir en un empitjorament per la pèrdua de béns o usos comunals.²⁷ La reforma agrària liberal va consolidar l'estructura de classes agrícoles ja existents. Gran part de la pagesia ho tingué molt difícil per a accedir a noves terres i molins. La transició cap al nou règim econòmic accentuà encara més la diferenciació social a les terres ponentines. La desamortització beneficià molt poc els sectors menys benestants de la

24. Josep LLADONOSA ha verificat aquesta tendència en el cas de la vila d'Alguaire: *Història de la vila d'Alguaire*, Alguaire, Ajuntament d'Alguaire, 1981, pp. 216-229.

25. Montse MORENO ha comprovat com aquest procés també es donà durant gran part de la primera meitat del segle xix: «La terra a la ciutat de Lleida, 1808-1840», a *El món rural català a l'època de la revolució liberal*, Cervera, UNED, 1990 i *La pagesia lleidatana*, tesi de llicenciatura, 1991.

26. VICEDO, E., «Producció, intercanvis i transformacions socials a les terres de Lleida (segles xviii-xix)», a LÓPEZ PALOMEQUE, F. (ed.), *La regió agrària de Lleida. Jornades d'Estudis Agraris*, Lleida, Pagès editors, 1993, pp. 39-71.

27. VICEDO, Enric, «Desamortització i reforma agrària liberal a les terres de Lleida», a DD.AA., *El món rural català a l'època de la revolució liberal*, Cervera, UNED / UDL, 1995, pp. 85-119.

pagesia. Així, més del 50 % de les terres desamortitzades anaren a parar a mans de 43 persones, mostra de l'existència d'un grup econòmicament benestant.²⁸ El mateix succeí amb les terres del voltants del riu Cinca. La desamortització eclesiàstica anà a beneficiar els aristòcrates, fet que incidí en el manteniment de l'estructura latifundista de la propietat de la terra. La repercussió immediata fou un augment de les superfícies cultivades que, conjuntament amb la consolidació del mercat interior, va beneficiar el desenvolupament d'una economia basada en el cereal.

Mentrestant, la part aragonesa del bisbat vivia una situació econòmica relativament similar. Durant la primera meitat del segle XIX, la creixent articulació de l'economia espanyola al voltant de la configuració d'un únic mercat interior, significà per a Aragó el manteniment d'una economia de base agrícola amb uns excedents destinats majoritàriament a Catalunya, la qual posseïa una economia més diversificada que l'aragonesa i en aquells moments estava duent a terme el seu procés d'industrialització.²⁹ Aquesta divisió regional del treball es consolidà amb la creació i desenvolupament de la xarxa ferroviària, que al mateix temps impulsaria l'ampliació i integració del mercat interior. És en aquesta conjuntura que veiem l'Aragó, a mitjan segle, dins d'un significatiu increment de la producció agrària, especialment de vinyes i cereals. L'augment en la producció de cereals a les zones interiors de Catalunya i Aragó cal apreciar-lo com a resposta a les creixents demandes de Barcelona i la seva àrea d'influència, mentre que la vinya, a gran part d'Aragó i a Lleida, va créixer gràcies a la demanda francesa.³⁰ Podem també endinsar-nos en la realitat de la co-

28. VICEDO, Enric, «Notes sobre la integració de l'agricultura de les terres de Lleida en el procés de desenvolupament capitalista», a *Recerques*, núm. 24, 1991, pp. 159-177.

29. PINILLA, Vicente, «Aragón y Catalunya, 1850-1990, ¿Dos economías integradas?», conferència pronunciada el 18 de març de 2002 a Fonç en el marc del Primer Fòrum de les Relacions Històriques entre Aragó i Catalunya, les actes del qual sortiran publicades properament. Un resum dels temes tractats a: CLOSA, Francesc i MARTÍNEZ, J.M., «El Fórum de las Relaciones Históricas entre Aragón y Catalunya: una experiencia enriquecedora», a *El Ribagorzano*, núm. 12, juny 2000, pp. 16-17.

30. GERMÁN, Luis i PINILLA, Vicente, «Las relaciones comerciales entre Aragón y Cataluña, 1860-1975», a DD.AA., *Las relaciones económicas entre Aragón y Cataluña (siglos XVIII-XX)*. *Actas del I Simposium*, Huesca, Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1990, pp. 89-116.

marca de les Garrigues gràcies als estudis de J. J. Mateu. Les seves investigacions ens apropen a la vida econòmica i social dels pobles garriguencs durant el període de la definitiva consolidació de les relacions capitalistes al món rural català. Mateu estableix quatre períodes ben delimitats en el desenvolupament econòmic del segle XIX a la comarca. Ens interessa especialment una primera fase expansiva, desenvolupada durant el tercer quart del segle XIX, quan es produí una forta expansió agrària tal i com reflecteix el creixement poblacional, l'abundància d'animals de treball, l'especialització olivarera i l'increment de la concentració de la propietat. La contribució feta a l'economia agrària catalana tenia certa envergadura al XIX, però després esdevingué una de les zones més marginals del país.³¹

Aquests són els trets més característics, econòmicament parlant, de l'horta de Lleida i la part aragonesa del bisbat. L'extensió de la diòcesi permet descobrir-hi realitats econòmiques i socials totalment diferents de les descrites. El creixement poblacional, entre els anys 1787 i 1857, a gran part dels municipis rurals del centre-nord del bisbat va aturar-se i fins i tot passà a ser negatiu, mentre que el creixement de la població urbana de Catalunya va prosseguir a un ritme cada cop més accelerat. Són comarques que van veure reduïda la seva població com a conseqüència de forts moviments migratoris cap a la Catalunya costanera.³² Aquest procés de mobilitat geogràfica de la població va traduir-se en una utilització més intensiva i productiva de la força del treball agrari. La manca i empobriment de la classe camperola sumats a la inexistència d'organismes estatals de beneficència, menà a la creació de mecanismes per a la formació de nous treballadors més especialitzats i de l'exercici d'un fort control social i ideològic.³³

31. MATEU, J. J., *Terra i treball a les Garrigues. El procés d'especialització olivarera 1850-1950: història d'un fracàs?*, Lleida, Pagès editors, 1996. MATEU I GIRAL, Jaume, *La pagesia urgellenca abans del canal*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1982.

32. NICOLAU I NOS, Roser, «Els factors demogràfics del creixement econòmic: Catalunya, 1787-1910», a DD.AA., *Història econòmica de la Catalunya Contemporània, Vol. II, Segle XIX: Població i Agricultura*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1990, pp. 13-61.

33. Per al cas lleidatà: CLOSA, Francesc, «Elit rural, catolicisme i control social al ponent català a les darreries del segle XIX i principis del XX», en premsa a les *Terceres Jornades sobre sistemes agraris, Organització social i poder local als Països Catalans: control social i quotidianitat*, 4-5 i 6 de novembre de 1999 a Alguaire, organitzades pel patronat Josep Lladonosa i Pujol i la Universitat de Lleida.

A nivell general, però, si comparem les terres compreses dins del bisbat de Lleida amb les de la resta del territori català, trobem que les primeres ens mostren una dinàmica diferent a la de la resta del país. Tot i el desenvolupament econòmic de Lleida i la seva teòrica modernització, la seva posició respecte a la resta de Catalunya no era del tot favorable. El 1824, les indústries tradicionals ja eren concentrades a la Catalunya compresa entre el marge esquerre del Llobregat i la costa. Les comarques de ponent continuaven essent essencialment agrícoles, amb una minoritària indústria rural autàrquica. La desigualtat fiscal, demogràfica i d'accessibilitat mostraven unes petites diferències que amb el temps es convertiren en divergències abismals. Les desigualtats territorials es van fer evidents amb la implantació de la indústria moderna, basada en el maquinisme i el vapor. La localització de la indústria tèxtil de l'interior se situà en llocs amb recursos d'aigua i accessibilitat a Barcelona: Llobregat i Ter, i no al Noguera Pallaresa ni al Segre, fet agreujat per l'existència anterior d'activitats preindustrials. Els desequilibris regionals s'agreujaren amb l'establiment de transports per carretera i ferrocarril, els quals afavorien les comarques litorals, entre les zones més poblades i d'orografia plana. Des del punt de vista regional, el ferrocarril marginà bona part de les terres de Lleida i de les altres àrees muntanyenques de l'interior de Catalunya.³⁴

Així, mentre gran part de les despeses a Catalunya en infraestructures ferroviàries i carreteres se centraven a unir els pols costaners, la premsa lleidatana posava en relleu i denunciava la precària situació de l'interior.

LA CIUTAT DE LLEIDA A MITJAN SEGLE XIX

Centrem-nos ara en la ciutat de Lleida. La introducció del liberalisme econòmic i les desamortitzacions no havien modificat gaire l'estructura socioeconòmica de la ciutat. La consolidació comercial i la diversificació administrativa feren Lleida més urbana estèticament, mentalment, socialment i econòmicament. Durant la segona meitat del segle XIX, es va produir un relatiu creixement a la ciutat. Tot i que les

34. OLIVERAS, Josep, *La formació dels desequilibris territorials a Catalunya en el segle XIX*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994.

viles rurals mantingueren nivells similars al de la capital, sí que fou important el trencament en relació a un cert estancament demogràfic que s'havia donat en el municipi en els primers anys quaranta. Tot i el creixement del sector comercial, a mitjans dels anys cinquanta, més del 50 % dels veïns es dedicaven al sector agrari, tot i que la relació entre propietaris i treballadors havia variat. Aquesta relació era més heterogènia del que es pensava. Hi havia un fort bloc camperol format pel 55 % de la població. Les professions liberals, respecte al trienni liberal, havien augmentat del 3 al 6%, el percentatge de comerciants havia augmentat del 4 al 9%, els funcionaris de l'1 al 3%, els menestrals es mantenien en un 20%, mentre que el nombre d'eclesiàstics havia baixat més de la meitat passant del 15 al 7% de la població.

El nou sistema liberal deixava oberta la porta al fet que altres individus, bàsicament dedicats al sector comercial, poguessin adquirir els mateixos drets polítics de l'oligarquia provinent de l'Antic Règim. Així, a Lleida es produí un canvi notori, entre els anys 1833 i 1853, entre els més rics contribuents, que foren els qui, en la majoria de períodes històrics de l'època liberal, controlaren el poder local. Lleida, entre 1840 i 1860, gràcies a la conjugació de diversos elements com ara la instal·lació de serveis, el creixement global català, l'augment demogràfic i, en darrer lloc, la potenciació dels intercanvis econòmics i comercials,³⁵ es va confirmar com a capital de província.³⁶ Ara bé, la capital del ponent català quedà a mig camí entre la projecció que li demanava el segle com a ciutat, i la pervivència de la seva tradició econòmica i social immemorial.

El grup dominant del municipi lleidatà de l'Antic Règim absolutista (1715-1833) es mantingué estable fins als canvis liberals endegats per la Revolució Burguesa. L'assumpció del sistema liberal com a model d'estat fou determinant per a fornir un nou grup dominant, ampliat llavors a individus enriquits per les reformes econòmiques capitalistes. La derogació del privilegi social, per part de l'estat liberal, propicià que gran part del grup dominant compartís uns interessos socioeconòmics comuns: diners i propietats. Durant el Trienni

35. CASALS, Quintí, *Canvi econòmic i social en el pas de l'Antic Règim a l'estat liberal: Lleida en la primera meitat del segle XIX*, Lleida, Espai / Temps, 1999.

36. Sobre el procés de creació del marc provincial: BURGUEÑO, Jesús, *Reordenament territorial a l'Espanya contemporània: la província de Lleida (1800-1850)*, Lleida, Espai/Temps 25, Servei de Publicacions de la Universitat de Lleida, 1995.

Progressista, es desenvolupà un autèntic govern local mitjançant la seva descentralització. Per contra, els posteriors governs moderats el centralitzaren i reprimiren. El liberalisme canvià coses, però fou incapaç d'afrontar els reptes polítics que la seva base social li demanava. El nucli de poder del grup dominant, originat pel canvi del govern progressista al moderat el 1844, tenia la seva base inicial en l'antic grup dirigent de privilegiats. A partir d'aleshores i fins a mitjan segle XIX, només s'amplià la base social del grup dirigent quan fou necessari per als canvis estructurals. Tot això ve a connotar com el partit moderat local, amb una reacció conservadora, va tendir a perpetuar-se en el poder reeixint per sobre d'un sistema polític inicialment desfavorable als seus interessos.³⁷ Ara bé, l'elit política i econòmica de Lleida no era homogènia. No es pot parlar de simples oligarquies que controlaven un determinat sector i que negociaven lliurement amb el govern. Així pot entendre's que en moltes ocasions les victòries dels progressistes de la ciutat responien més a la capacitat que tenien per a mobilitzar parts rellevants de la ciutadania que no pas al seu pes polític real. Tot això fa pensar que el caciquisme de la Restauració té les seves arrels en aquest període, amb un control de les eleccions que manifesta la capacitat d'actuació de determinats grups socials, la seva legitimació política i la politització de la societat. Així, tal i com afirma Josep Maria Pons, «el progressisme lleidatà es veurà frenat per la forta influència de l'administració estatal per a dominar les eleccions, la qual era facilitada per la legislació municipal moderada, i pel governador civil».³⁸ Els intents de prescindir d'intermediaris locals i suprimir les resistències dels poderosos locals i provincials, mitjançant l'elecció d'alcaldes i regidors entre tots els veïns o per la designació de la Corona o pels seus representants en les províncies,³⁹ no tingueren els resultats

37. CASALS, Q., «La formació de l'elit de poder del grup dominant del municipi de Lleida en la primera meitat del XIX i els seus orígens en l'Antic Règim», en premsa a les *Terceres Jornades sobre sistemes agraris, Organització social i poder local als Països Catalans: control social i quotidianitat*, 4-5 i 6 de novembre de 1999 a Alguaire, organitzades pel patronat Josep Lladonosa i Pujol i la Universitat de Lleida

38. PONS, J.M., «La práctica electoral durante la década moderada (1844-1854): entre la presión de las instituciones estatales y los movimientos de los electores. El caso de la provincia de Lleida», a CASTILLO, Santiago i ORTIZ DE ORUÑO, José María (Coord.), *Estado, protesta y movimientos sociales*, Gipuzcoa, Universidad del País Vasco, 1998, pp. 95-101.

39. CUENCA TORIBIO, José Manuel, *Historia de Sevilla. Del Antiguo Régimen al*

esperats. Les oligarquies locals seguiren tenint el control de bona part del territori, però ara en bona relació amb els agents civils de l'Estat.

LA DIÒCESI DE LLEIDA DURANT LA DÈCADA DELS CINQUANTA

L'espai geogràfic i administratiu

La delimitació geogràfica del bisbat de Lleida a mitjan segle XIX mantenia, substancialment, el mateix àmbit que havia tingut durant el segle XVIII. Els seus límits eren grans si els comparem amb la resta dels bisbats. A la visita *ad limina* al bisbat de Tortosa durant l'any 1867 s'hi deia: «esta diócesis es inferior, en términos espaciales, a las metropolitanas del nordeste del país, pero superior a las sufragáneas, a excepción de la de Lérida, que cuenta con 205 pueblos y 204 parroquias». ⁴⁰ Per tant, el bisbat de Lleida constituïa un dels darrers entre els més grans. Aquesta mateixa visita posava en relleu que Tortosa presentava unes peculiaritats geogràfiques caracteritzades per la manca de zones abruptes, fet que havia possibilitat l'aparició de poblaments de tipus mitjans. Per contra, el bisbat de Lleida presentava uns trets geogràfics, econòmics i administratius notablement diferenciats dels de la resta de Catalunya i Espanya. ⁴¹

Nuevo Régimen. Sevilla, Universidad de Sevilla, 1976, i GONZÁLEZ ALONSO, Benjamín, *Sobre el Estado y la administración de la Corona de Castilla en el Antiguo Régimen*, Madrid, Siglo XXI, 1981.

40. CUENCA, J.M., *Sociedad y clero en la España del XIX*, Córdoba, 1980, pp. 286. Una relació de les visites *ad limina* a la província tarragonina: MARQUÈS, José María, «*Relationes ad limina* de la provincia eclesiástica tarraconense en el Archivo Vaticano», a *Analecta Sacra Tarraconensis*, Vol. XLVII, 1974, pp. 209-217.

41. Tot i les millores en diversos àmbits, com a les infraestructures, les diferències continuaren mantenint-se i, fins i tot, agreujant-se. Les paraules de Salvio Huix Miralpeix durant la seva primera visita per la diòcesi com a nou bisbe de Lleida durant els anys trenta són prou eloqüents: «*Entre las diócesis de España, Lérida tiene singular importancia y dificultad. (...) tiene una gran cantidad de parroquias en la provincia de Huesca y algunas en la de Zaragoza. Esto hace que sea en extremo difícil la labor del Obispo, que no puede contar con una uniformidad de carácter, de costumbres, ni aun de religiosidad entre sus diocesanos*», TIBAU DURÁN, Narciso, *Apuntes biográficos del Excmo. y Rvdmo. P. Salvio Huix Miralpeix, obispo de Lérida*, Lleida, Imprenta Mariana, 1948, pp. 88.

QUADRE 1: *Ubicació provincial dels pobles de la diòcesi de Lleida (dècada dels cinquanta)*

Províncies	Nombre de pobles	Nombre de convents	Nombre d'eclesiàstics
Lleida	90	11	81
Osca	145	15	125
Saragossa	2	—	—
Total	237	26	206

FONT: elaboració pròpia.

El total de parròquies del bisbat era de 204, distribuïdes en tres províncies administratives⁴² diferents (quadre 1). D'altra banda, els pobles de la província estaven distribuïts entre les diòcesis de Lleida, la Seu d'Urgell, Solsona, Tarragona, Tortosa i Vic. Aquest territori es complementava amb l'existència de l'arxiprestat d'Àger, subdividit en els oficialats de Baldellou, Ager, Castelló de Farfanya i Montclar. Per acabar d'arrodonir-ho, els pobles de l'abadiat de Lavaix corresponien a la província civil d'Osca.

A mitjan segle XIX, Pascual Madoz recordava la dificultat d'analitzar aquesta diòcesi a causa de la irregularitat extraordinària de la seva divisió eclesiàstica, que feia que algunes poblacions estiguessin a més de quatre hores de la capital del ponent català. Aquesta situació estava totalment agreujada per la construcció de tot un nou entramat de xarxa ferroviària⁴³ i carreteres, que primava la interconnexió dels punts costaners entre ells i amb les valls fluvials industrialitzades i mineres⁴⁴

42. La manca de dades oficials i la impossibilitat d'accedir a l'Arxiu Episcopal de Lleida ens han impedit dur a terme una bona anàlisi del nombre de parròquies existents a cada arxiprestat. També desconeixem quina era la relació numèrica entre les parròquies rurals i les urbanes ni la correlació nombre d'habitants-nombre d'eclesiàstics.

43. Segons Esther VIDAL, la prioritització política dels governants espanyols durant el segle XIX per sobre dels aspectes merament econòmics impossibilità la construcció d'una xarxa transpirenca i la interrelació entre Lleida i França: *Fronteras y ferrocarriles: Génesis, toma de decisión y construcción de los carriles transpirenaicos (1844-1929)*, Lleida, Espai / Temps, núm. 39, Universitat de Lleida, 1999.

44. Gràcia Dorel Ferré ha explicat com sense les esmentades valls fluvials la industrialització catalana probablement mai hagués tingut un desenvolupament tan ràpid

QUADRE 2: Nombre i categoria de les parròquies del bisbat de Lleida abans de l'arranjament parroquial proposat per Pedro Cirilo Uriz

Categoria	Nombre de parròquies	%
De terme	24	11,65
De segon ascens	58	28,15
De primer ascens	50	24,27
D'entrada	74	35,92

FONT: elaboració pròpia.

(Llobregat i Ter), en detriment de les zones interiors eminentment agrícoles. L'orografia de la diòcesi era molt diversa. Les zones planes de Lleida i Monzó contrastaven amb les del Prepirineu i els sectors més pirinencs i allunyats de la capital diocesana. Les carreteres continuaven sent bàsicament de ferradura, fet que impossibilitava unes condicions acceptables per al transport. Les distàncies es feien llarguíssimes. Per exemple, per anar de Lleida a la capital de la Noguera es tardava unes cinc hores, el doble per a arribar a Cervera, dinou fins a Tarragona i més de trenta-dues fins a Barcelona.⁴⁵

Les estadístiques parroquials abans de l'arribada d'Uriz a Lleida mostren les diverses categories parroquials (quadre 2) que formaven la diòcesi ilerdenca.⁴⁶

i una forta implantació en part del territori. L'existència de valls navegables estalvià costos en el transport dels materials i els productes elaborats: DOREL, Gràcia, *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la colònia Sedó*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992. Altres referències a: BARRAL, P., *Arqueologia industrial o arqueologia del mundo Moderno y Contemporáneo*, Madrid, UNED, 1989; CLOSA, Francesc i MARTÍNEZ, Josep Manuel, «L'arqueologia industrial: una visió a la fi del mil·lenni» a *Revista d'Arqueologia de Ponent*, Universitat de Lleida, núm. 9, 1999, pp. 325-339.

45. MADDOZ, Pascual, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España*, Barcelona, Curial, 1985. pp. 31.

46. Quan Madoz redactava el *Diccionario*, abans de les desamortitzacions, la diòcesi mostrava una molt ben formada doble estructura jeràrquica (espiritual i econòmica), encaminada a resoldre els problemes que podrien sorgir. D'una banda, l'estructura espiritual la conformaven dos vicariats generals (Lleida i Monzó), sis

Les diverses categories ens mostren com el clergat el formaven essencialment les parròquies de menor entitat econòmica (les d'entrada), i com les que podien gaudir d'un major nombre de retribucions econòmiques, és a dir, les de terme, únicament representaven un 11'65% del total.⁴⁷ Tot i això, durant el procés desamortitzador es produí una considerable reducció dels béns del clergat secular i regular lleidatà. Si tenim en compte el *Diccionario* de Madoz, i sobre dades provincials, al final de 1845 s'havien venut 349 finques rurals i 30 urbanes del clergat secular, i 638 finques rurals i 105 urbanes del clergat regular, amb una rematada final global de 33.400.570 rals de billó i una renda anual calculada al 3% de 501.903 rals de billó. Les terres desamortitzades i venudes suposaven aproximadament una tercera part del total, perquè encara quedaven 2.021 finques per a vendre que havien estat taxades en 9.923.560 rals amb una renda anual calculada al 3% del valor capital en taxació de les finques de 297.707 rals.⁴⁸

Tot i la relativa bona disposició estructural del bisbat, diversos indicis ens apropen a la realitat mostrant una situació caòtica on la manca de recursos humans, espirituals i econòmics en són els trets més comuns.

El clergat secular

La relació existent entre el nombre d'habitants i el de preveres ens ha de servir com a punt de referència per a esbrinar l'estat de la tasca evangelitzadora. Hem agafat com a punts de referència els anys 1787, moment en què Floridablanca publicà el seu conegut cens, i 1857, quan

oficialats (Lleida, Fraga, Monzó, Roda, Benabarre i Vilaller), dues catedrals (Lleida i Roda), tres col·legiates (Monzó, Tamarit i Albelda) i deu capítols distribuïts estratègicament entre les poblacions més allunyades del territori espiritual. Per la seva part, l'administració econòmica la formaven 442 perceptors (recaptadors) de delmes i 33 individus del clergat regular. També hi havia deu hospitals, un hospici i una casa de Misericòrdia finançats pel prelat.

47. Cada centre parroquial, segons el nombre de feligresos que atenia, adquiria una categoria que responia a tot un seguit d'inversions econòmiques. Així, de major a menor qualificació, s'establien les de terme, les de primer ascens, les de segon ascens, les d'entrada, les rurals de primera classe i, en darrer terme, les rurals de segona classe.

48. Més informació sobre els efectes de les desamortitzacions a la província i el bisbat de Lleida: SOLSONA, Carme, *La desamortització a la província de Lleida, 1838-1851*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Lleida, 1994.

Uriz envià a Madrid els primers resultats obtinguts per a l'establiment de l'arranjament parroquial segons les directrius concordatàries. Les dades són extraordinàriament sorprenents. A l'arxiprestat de Lleida, l'any 1857, hi havia un total de 64.928 habitants per a únicament 67 sacerdots, o sigui que n'hi havia un per cada 969 persones. Les xifres tendeixen a reduir-se lleugerament si tenim en compte el nombre de beneficiats (11), de coadjutors (3), ecònoms (2) i membres del clergat regular (34),⁴⁹ que ens porten a dades properes als 555 habitants per eclesiàstic, concretament 554'94. La situació devia ésser especialment complicada a la capital de la diòcesi, on 5 rectors i 8 beneficiats havien de fer-se càrrec de més de 18.000 habitants, el que suposava uns 1.407'53 habitants per clergue. Teòricament, en la seva funció haurien d'estar ajudats pels 16 capitulars i 12 beneficiats establerts pel Concordat de 1851 per al capítol lleidatà, però no hem trobat referència explícita que verifiqui la seva presència. Tanmateix, la presència de membres regulars femenins estableix que a Lleida capital hi havia un total de 129 membres⁵⁰ que pertanyien a l'estament eclesiàstic. En altres paraules, existia, almenys de forma teòrica, un eclesiàstic per cada 382'97 habitants. Aquesta situació era directament inversa a les dades aportades pel cens del comte de Floridablanca. Al darrer terç del segle XVIII, la població de l'arxiprestat de Lleida era gairebé la meitat, uns 34.081 habitants, i el nombre de preveres ascendia a 48, del que resultava una mitjana de 710 habitants per prevere. Ara bé, en les xifres reals cal tenir en compte el nombre de beneficiats, que sumaven un total de 92. Les dades globals ens parlen doncs d'una mitjana de 243'43 preveres, xifres que s'atansen més a les ofertes a finals del segle XVIII per al bisbat de Vic.⁵¹ Dels 1.023 eclesiàstics del darrer terç del segle

49. Desconeixem el nombre exacte de les monges que conformaven l'estructura regular de la diòcesi l'any 1857. Prenem com a base per a aquesta anàlisi les dades que tenim per a l'any 1850, les quals indiquen l'existència de tres convents: Santa Teresa (11 monges), Santa Clara (13) i l'Ensenyança (13). Arxiu Històric Provincial Lleida (AHPL), *Contabilidad Provincial de Lérida. Religiosas en clausura y esclaustradas. Cuenta individual. Cuenta general al clero. Año de 1850*, sig. Núm. 1832.

50. Tenim en compte els 67 capellans reflectits per l'arranjament d'Uriz, els 28 membres del Capítol designats pel Concordat de 1851 i un total de 34 monges pertanyents als convents de Lleida capital.

51. GIRBAU, Valentí, «El bisbat de Vic (1783-1815): Anàlisi de les visites pastorals», a FIGUEROLA, Jordi (ed.), *Osona i Catalunya al segle XIX. Estudis d'Història*, Vic, EUMO editorial, 1990, pp. 51-62.

QUADRE 3: Estructura de la Catedral de Lleida (1787-1851)

Categoria	1707	1787	1802	1838	1851
Dignitats	8 ⁵²	8	6	7	4 ⁵³
Canonges	24	24	27	13	20
Beneficiats	73	70	33	25	12
Racioners	10	10	5	6	—
Capellans	17	17	20	7	—
Altres	—	—	16	24	—
Total	133	129	110	82	36

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades oferides per Quintí CASALS a *Canvi econòmic i social en el pas de l'Antic Règim a l'Estat liberal: Lleida en la primera meitat del segle XIX*, Lleida, Espai/Temps, núm. 38, 1999, pp. 158; AGUSTÍ, Alfred, *Llengua i església a la Lleida del XVI al XVIII*, Lleida, Estudi General, 1995; CASTILLÓN CORTADA, Francisco, «Estructura del Cabildo Catedralicio de Lleida durante el siglo XVIII», a DD.AA., *Església i Societat a la Catalunya del segle XVIII*, vol. II, Cervera, UNED, 1990, pp. 99-117, i el «Concordato. Suplemento al número 17 y último del presente año 1853», *BEOL*, núm. 17, desembre 1853.

XVIII es passa als, més o menys, 361 d'un segle després; els efectes de la desamortització havien reduït en gairebé dues tercers parts els efectius humans del bisbat ildenc.

Un fet semblant succeïa amb els components del capítol ildenc, els quals mostren un impressionant descens en el període 1707-1851, passant dels 133 individus fins a tenir-ne únicament 36 (quadre 3). Durant el segle XVIII les xifres es mantingueren constants. La davallada tingué uns majors efectes durant la primera meitat del segle XIX. Les mesures establertes en el Concordat de 1851 afectaren especialment

52. Componien les dignitats durant el segle XVIII les figures següents: degà, xantre, mestre escolar, almoïner, infermer i capellà major. Tradicionalment la composició del capítol també havia tingut quatre dignitats d'ofici per oposició compostes per un magistral, un lectoral, un penitenciari i un doctoral. Les funcions del Capítol consistien a assistir el bisbe i com a corporació autònoma es reunia en la seu episcopal mateixa.

53. Conformats per un arxipreste, un ardiaca, un xantre i un mestrescola. En el capítol lleidatà també hi havia quatre canonges d'ofici amb les següents funcions: magistral, doctoral, lectoral i el penitenciari. La resta dels canonges capitulars eren considerats com de gràcia. («Concordato. Suplemento al número 17 y último del presente año de 1853», a *Boletín Oficial Eclesiástico Lérida (BOEL)*, núm. 17, desembre 1853).

els beneficiats, que es fixaren en un reduït nombre de dotze individus.⁵⁴ Aquesta mesura era quelcom rellevant, perquè limitava la capacitat d'ingressos monetaris que els capítols podien dur a terme.⁵⁵ Anteriorment, el poder patrimonial, econòmic i territorial de les catedrals havia estat molt important, però el concordat de 1851, com a culminació del procés desamortitzador, tabulà el nombre màxim de possibles beneficiats. També prohibí la compatibilitat o pluralitat de beneficis en un mateix individu. D'aquesta manera, es limitava l'important paper econòmic que durant molts segles havien tingut les catedrals.

Els efectes de la introducció del liberalisme, del processos desamortitzadors, la conflictivitat social, les guerres carlines i els enfrontaments violents en la diòcesi mateixa tingueren unes conseqüències totalment negatives dins de la vida eclesiàstica i espiritual del bisbat de Lleida. L'augment demogràfic durant les darreries del segle XVIII i la primera part del XIX no havia anat acompanyat d'una adequació i modernització del cos jeràrquic diocesà a les noves situacions. Ans al contrari, la conflictivitat social, l'oposició frontal dels prelats a acceptar els canvis estructurals del país, la manca d'alternatives de caire pacífic i, per contra, la seva predisposició a postures violentes properes al carlisme deixaren els bisbats en una situació deplorable.

54. El Concordat de 1851 establia jeràrquicament el nombre de capitulars i beneficiats que havien de tenir a partir d'aquella data totes les catedrals d'Espanya. D'aquesta manera es potenciaven els grans centres poblacionals en detriment de les zones més despoblades. En darrer terme, el que es perseguia era l'abolició de les darreres i la creació de diòcesis més grans. En altres paraules se cercava l'estalvi econòmic que aquesta mesura podia representar per a l'Estat central. Durant l'any 1851, per exemple, van desaparèixer les diòcesis d'Albarracín, Barbastro, Ceuta, Eivissa, Tenerife i Tudela. Posteriorment, durant els darrers anys del segle XIX, l'Estat intentaria eliminar-ne d'altres, com la de Solsona, fet que conduí a forts enfrontaments entre el govern central i el bisbe Morgades (FIGUEROLA, Jordi, *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994).

55. Sobre l'economia en altres diòcesis vegeu: PALOMARES, Jesús María, «La economía de la Iglesia Española. El caso de la diócesis de Osma (1851-1936)», a *Investigaciones Históricas*, Universidad de Valladolid, núm. 19, 1999, pp. 103-117.

El clergat regular

El clergat regular masculí

La introducció del capitalisme a Espanya i les reformes a què aquest fet donava lloc esdevingueren un factor de canvi per a alguns sectors econòmics, polítics i socials predominants fins aleshores. Les desamortitzacions dels anys trenta provocaren una davallada impressionant del nombre d'ordes religiosos. Durant la Revolució Burgesa, però, el grup d'ordes regulars més afectat foren els masculins. La majoria dels convents religiosos d'Espanya foren suprimits, mentre que els femenins pogueren sobreviure gràcies a la seva tasca assistencial i educativa. Així, es passà dels 37 ordes i 31.279 individus professors existents l'any 1833 als 9 i 719 professors de l'any 1859.⁵⁶

La conjugació de tots dos elements (desamortització de béns eclesiàstics i supressió de molts convents de frares) predisposà el grup d'individus que estaven vinculats a l'Església en contra de la ideologia liberal de l'equip governamental. A Lleida ciutat, aquest procés s'accelerà amb els estius «calents» dels anys 1834 i 1835, que ocasionaren la crema de convents i la mort de molts frares.

La reducció de regulars masculins a Lleida capital fou molt important i generalitzada. Aquest fet pot constatar-se, en termes quantitius (quadre 4) amb el pas dels 140 membres del clergat regular de la ciutat el 1802 (dins dels quals hi havia frares, llecs, novicis...) als 39 existents l'any 1844 i els 21 de 1849.⁵⁷ El descens fou especialment rellevant en alguns ordes concrets com els caputxins, els

56. CASTELLS, José Manuel, *Las asociaciones religiosas en la España Contemporánea: un estudio jurídico-administrativo (1767-1965)*, Madrid, Taurus, 1973, p. 219. Sense els recursos econòmics que tradicionalment els havien sustentat, els regulars s'insertaren en un procés creixent de desaparició. En els vint-i-sis anys que separen els inicis de la desamortització fins al 1859, les xifres mostren un descens en el nombre d'individus que supera els trenta-mil, és a dir, el 97'70%. D'altra banda, el nombre d'ordes davallà en vint-i-vuit i el seu poder econòmic es veié reduït amb la implantació del procés desamortitzador, que alienà unes 1793 cases de les 1834 que posseïen l'any 1833, fet que suposa la pèrdua del 97'76% dels béns immobles.

57. Els regulars assignats per als anys 1844 i 1849 no són membres actius d'un orde religiós, sinó que són individus que s'havien beneficiat de les pensions estatals aprovades pel govern moderat com a compensació pels efectes de les desamortitzacions i les abolicions de convents i ordes religiosos.

QUADRE 4: *Relació entre el nombre de convents i religiosos a Lleida el 1802 i els exclaustrats que rebien pensió estatal els anys 1844 i 1849*

Convent	1802 ⁵⁸	1844	1849
Caputxins	20	3	—
Carmelites calçats	9	14	9
Dominics	17	7	4
Sant Antoni Abat	1	—	—
Agustins	6	1	1
Mercedaris calçats	6	2	2
Trinitaris	5	2	—
Carmelites descalços	50	—	—
Franciscans	26	10	5
Total	140	39	21

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades ofertes per CASALS, Quintí, *Canvi econòmic i social en el pas de l'antic Règim a l'estat liberal: Lleida en la primera meitat del segle XIX*, Lleida, Espai/Temps, núm. 38, 1999, pp. 157-158 i per Cuentas de Religiosos y Religiosas enclaustrados y esclaustradas. Año 1844, AHPL, sig. núm. 919.

franciscans i els carmelites descalços. La causa que provocà la forta reducció dels darrers probablement ha de cercar-se en la dura repressió que patiren durant la primera part de la centúria per part dels bisbes ilerdenes, perquè havien donat suport als aixecaments liberals.

El procés de desmembració i destrucció dels ordes regulars es frenà amb l'ascens al poder dels moderats l'any 1844. La defensa de la tradició i la permanència dels valors morals conservadors, propugnats pel partit moderat, afavorí una primera entesa entre l'aparell polític i l'eclesiàstic. Els moderats posaren fi a les desamortitzacions dels béns seculars iniciades per Espartero però continuaren mantenint les dels béns regulars fins al pacte de 1848 on s'acordà, amb la Santa Seu, el restabliment d'algunes congregacions. Seria també a partir de 1844

58. El 1802, a Lleida hi havia vuit convents de frares i tres de monges. Concretament, entre els homes, el convent dels Caputxins allotjava 11 frares, 2 mossens, 6 llecs i un donat; el dels Carmelites calçats allotjava 5 frares i 4 llecs; el dels Dominics tenia 9 frares, 5 novicis i 3 llecs; Sant Antoni Abat un comanador; el convent de Sant Agustí tenia 3 frares, 2 llecs i un novici; el dels Mercedaris Calçats tenia 5 frares i un llec; el dels Trinitaris tenia 5 frares, el convent dels Carmelites descalços allotjava 33 frares, 12 coristes, 5 llecs i un donat i el dels Franciscans 20 frares, 4 llecs i 2 donats.

QUADRE 5: *Nombre de clergues regulars exclaustrats que rebien pensions de l'Estat*

Ordre / Convent	1844	1849	Diferència	Diferència %
Carmelites calçats	15	10	-5	-33,33%
Franciscans	25	14	-16	-64%
Dominics	10	5	-5	-50%
Agustins	1	7	+6	+600%
Bernats	19	7	-12	-63,15%
Caputxins	5	2	-3	-60%
Mercedaris	9	5	-4	-44,44%
Cartoixans	1	—	-1	-100%
Trinitaris	9	3	-6	-66,66%
Total	94	53	-41	-43,61%

FONT: elaboració pròpia a partir de: *Cuentas de Religiosos y Religiosas enclaustrados y esclaustrados. Año 1844*, AHPL, sig. núm. 919 i *Sección de Contabilidad. Provincia de Lérida. Regulares y esclaustrados. Sacerdotes y Legos. Cuenta individual de acreedores*, 1849, AHPL, sig. núm. 1746.

quan els moderats, avançant-se als futurs acords concordataris, finançaren els regulars exclaustrats mitjançant pensions.

El 1844, el nombre de regulars originaris de Lleida (quadre 5) o bé que tenien la seva residència en aquesta província⁵⁹ sumaven un total de 94, xifra que es redueix a 41 individus únicament en cinc anys. En altres paraules: s'havia produït una reducció del 43'61%. El degoteig era especialment rellevant entre els franciscans, els seguidors de Sant Bernat i els trinitaris, amb reduccions que superaven el seixanta per cent. En termes generals, pot observar-se com la interrelació entre l'elevada edat dels monjos exclaustrats per a l'any 1844 era propera als 54 anys, i la violència anticlerical provocà el descens numèric anteriorment descrit (annex 1).

59. Molts no pertanyien a cap monestir situat a la diòcesi de Lleida ni a la pròpia província, però un cop suprimits tornaren als seus llocs d'origen.

El clergat regular femení

A diferència dels ordes masculins, els femenins sobrevisqueren a les desamortitzacions dels béns eclesiàstics i es mantingueren, tot i que la reducció fou important. En termes numèrics, a nivell espanyol, la reducció de les regulars superà el 60% en béns mobles, i no arribà al 50% en el nombre de monges. De les 2.193 cases existents el 1833 es passà a les 866 de 1859. En altres termes, la reducció de monges professes se situà entre les 25.614 de 1833 i les 12.990 de l'any 1859. Aquestes xifres eren altes, però no s'acostaven a les descrites anteriorment per als ordes masculins, on la desamortització afectà gairebé el 98% dels individus i les propietats que els conformaven.

Situació paral·lela pot observar-se sobre el territori lleidatà. Els convents de Santa Teresa, Santa Clara i l'Ensenyança eren els tres existents a la capital de la diòcesi. En termes generals pot observar-se el procés vist a nivell nacional, és a dir (quadre 6), una important reducció quantitativa dels seus efectius, que passà dels 84 existents l'any 1802 als 34 de 1850. El convent de Santa Teresa veié reduïts els seus efectius humans a menys de la meitat, mentre que les monges de l'Ensenyança en perdrien més dels tres terços. Les causes d'aquestes reduccions han de cercar-se en l'envelliment natural de l'edat de les monges i la manca de noves aspirants. Tanmateix, cal tenir en compte que aquests convents havien perdut gran part dels béns immobles amb els quals s'autofinançaven. En altres paraules, tampoc es trobaven en una bona disposició per a admetre i mantenir un nombre de monges paral·lel al descrit per a l'Antic Règim.

Entre el període 1837-1844 havien mort cinc monges al convent de Santa Clara de Lleida (una el 1838, dues el 1839, una el 1841 i una el 1844), el convent de l'Ensenyança havia patit set defuncions (dues el 1837, una el 1838, una el 1840, una el 1841 i dues el 1843), però el seu nombre s'havia reduït fins a les 30. Desconeixem les causes que van poder conduir a aquesta situació. Per la seva part, el convent de Santa Teresa de l'ordre de les carmelites descalces patí la mort de cinc de les seves germanes (dues el 1837, una el 1840, una el 1842 i una darrera l'any 1843), per bé que es beneficià amb la incorporació d'un capellà i un sagristà finançats per la Hisenda Pública. Altrament, a la província de Lleida hi havia altres convents (Balaguer, Solsona i Vallbona de les Monges) que presentaven uns trets característics una mica semblants als descrites.

QUADRE 6: *Nombre de convents femenins i de monges existents a Lleida capital i a la resta de la província (1802-1850)*

Convent	Nombre de monges que hi resideixen				
	1802	1844	1847	1848	1850
Santa Teresa de Lleida	24 ⁶⁰	19 ⁶¹	12	12	11
Santa Clara de Lleida	18	14	14	14	13
L'Ensenyança de Lleida	42	30	11	10	10
Monges enclaustrades a Lleida capital	84	63	37	36	34
Santa Clara de Balaguer	—	—	9	8	8
L'Ensenyança de Solsona	—	—	13	13	13
Nostra Senyora de Vallbona	—	—	24	24	22
Monges enclaustrades a tota la província	—	—	83	81	77
Religioses exclaustrades	—	—	8	7	8

FONT: elaboració pròpia a partir de AHPL: *Sección de Contabilidad de la Provincia de Lérida. Año 1847. Pensiones de Religiosas en clausura y esclaustradas. Cuenta individual de acreedores*, sig. núm. 935. *Sección de Contabilidad. Año de 1848. Religiosas en clausura y esclaustradas. Cuenta individual de acreedores*, sig. núm. 938. *Contabilidad Provincial de Lérida. Religiosas en clausura y esclaustradas. Cuenta individual. Cuenta general al clero. Año de 1850*, sig. núm. 1832.

El degoteig no provocà les seves desaparicions totals. Les causes haurien de cercar-se en el fet que tenien una funció social tant des d'una vessant sanitària o assistencial com des d'una altra educativa. Aquest exemple, en certa manera, venia a demostrar com gran part de les mesures i de la política seguides pels liberals, especialment les desamortitzacions, anaven encaminades al sanejament de la hisenda pública, i aquests no tenien gaires problemes a treballar amb aquells clergues que manifestaven certa adhesió o que almenys no s'oposaven

60. Del total de 24 monges, 19 eren de cor i 5 llegendes. En el cas del monestir de Santa Clara, 14 monges eren de cor i 4 llegendes. Per la seva part, les monges de l'Ensenyança sumaven 19, 5 llegendes i 18 educadores. Dades extretes de l'Arxiu Municipal Lleida (AML), Estadística de 1802, caps 1607.

61. En principi cal pensar que les reduccions es van produir com a fruit de tres circumstàncies. En primer lloc, els efectes de les desamortitzacions; en segon lloc la manca de reincorporacions de noves monges i, en darrer terme un lògic envelliment dels ordes enclaustrats.

frontalment als nous moviments que regien la nació. En el cas contrari, la dissolució dels ordes regulars femenins hagués estat constant.

La situació començà a virar a partir de l'ascens dels moderats al govern de la nació espanyola, el 1844, i l'aprovació de mesures econòmiques encaminades al pagament de pensions. A partir d'aquest any, les monges, tant enclaustrades com exclaustrades, rebrien una pensió diària amb efectes retroactius fins al 1838, és a dir, fins a la finalització de la desamortització de Mendizábal. L'any 1844 els convents de religioses de la diòcesi de Lleida passaren a cobrar de la Hisenda Pública uns 4 rals diaris per persona (aproximadament de mitjana uns 10.253'10 anuals), xifres que es van repetint fins a les darreres dades existents per a l'any 1855. Generalment, les compensacions tenien assignades tres vessants: pensions per a personal, despeses de culte i, en darrer terme, despeses originades per qüestions mèdiques (infermeria, cirurgia i farmàcia).

Amb la conjugació de tots aquests elements, el règim moderat pretenia mostrar una cara divergent a la presentada durant el procés desamortitzador dels anys trenta. El trencament i el refredament de relacions amb la Santa Seu era important. La defensa de la tradició i la permanència dels valors morals conservadors, propugnats pel partit moderat durant la dècada dels quaranta, afavorí una primera entesa entre l'aparell polític i l'eclesiàstic, procés que es materialitzaria amb el Concordat de 1851. En definitiva, l'aprovació del Concordat significava la superació dels problemes entre els pactants, el retorn a l'entesa i al diàleg, el fre de la desamortització eclesiàstica i la creació d'un potent pressupost eclesiàstic.

L'ARRIBADA DEL BISBE PEDRO CIRILO URIZ I LABAYRU A LLEIDA

L'arribada d'un nou prelat al ponent català esdevingué un fet relativament important a causa de la manca, durant molts anys, d'un pastor eclesiàstic. La seva trajectòria intel·lectual i política el condugué al capdavant de la seu ilerdenca, perquè es mostrà desfavorable al seguiment de postulats armats i violents com els defensats pel carlisme i, per contra, tendí a cercar l'entesa, l'acomodació i la redefinició del paper de l'Església en la nova conjuntura política, econòmica i social.

Quan Pedro Cirilo Uriz arribà a Lleida, es trobà amb una ciutat i una diòcesi totalment desmantellades i desestructurades. A partir

d'aleshores centrà els seus esforços a millorar el nombre i les condicions de vida i formació dels clergues existents sota les seves ordres. Aquesta tasca li hauria de portar l'enfrontament, però també el diàleg i l'entesa, amb els organismes locals i nacionals. Cinc seran, a grans trets, els camps d'actuació del prelat.

a) *Els arranjaments parroquials.* La reestructuració de les demarcacions diocesanes o arranjament parroquial va suposar la remodelació i foment de les estructures catòliques. L'article 24 del Concordat⁶² establia la necessitat de crear un nou arranjament i demarcació parroquial a cada diòcesi tenint en compte l'extensió i la naturalesa del territori, la població i les diverses circumstàncies locals. L'estudi el realitzaven els prelats, els quals enviaven els resultats a Madrid. En darrer terme era l'Estat qui n'autoritzava l'execució. La demarcació parroquial i l'arranjament del clergat esdevingueren dos elements claus, perquè significaven tenir ben estructurat un espai que havia d'ésser administrat econòmicament per l'Estat. Per tant, el bon desenvolupament econòmic dels districtes parroquials dependria, en bona mesura, del moment en què serien aprovats. En un principi, era totalment lògic que l'arranjament diocesà precedís el parroquial. Un cop establerts els límits de les noves circumscripcions diocesanes, es podria dur a terme la reforma interna, és a dir, la demarcació parroquial. Això no obstant, l'incompliment de les previsions d'una ràpida organització dels capítols conjuntament amb les noves lleis aprovades durant el Bienni Progressista, va portar cert retard en les posteriors plasmacions. Pedro Cirilo, l'any 1853, creà dos nous arxiprestats, el de Tamarit i el de Tolva, amb la finalitat de millorar el servei espiritual i reformà el nombre més gran de parròquies existents a cada zona. El nou quadre parroquial quedava regulat de manera que les zones més planes de la diòcesi, les de Lleida i Monzó, tenien un major nombre de parròquies, mentre que les situades a les zones més allunyades i abruptes es trobaven distribuïdes en arxiprestats més petits on, almenys de forma teòrica, el control era d'aquesta manera més fàcil d'exercir. La racionalització dels arxiprestats estigué acompanyada per la recollida de les primeres dades per a l'establiment de l'arranjament parroquial. Tres eren els fonaments principals dels nous plans parroquials: millorar

62. *BEOL*, núm 17 de 1853.

la distribució de l'exercici espiritual, classificant la qualitat dels pastors, càrrecs i districtes parroquials; normalitzar i millorar les retribucions econòmiques que rebien els sacerdots i, en darrer lloc, complementar i suplir el paper fet anteriorment per les comunitats religioses, ara desaparegudes. Tot i la bona disposició del prelat lleidatà per a l'execució dels acords concordataris, la inestabilitat política, l'alternança entre progressistes i moderats en el poder i la caòtica situació de les arques públiques propiciaven continus ajornaments. Altrament, es produïren durant el Bienni constants enfrontaments amb la Paeria a l'hora d'establir el nombre de parròquies que havia de tenir Lleida, i la conjuntura peninsular impossibilità l'acompliment parroquial fins al final del segle XIX, moment en què el bisbe Josep Messeguer prengué el control de la seu ilerdenca.

b) *Disciplina i espiritualitat del clergat.* Un dels primers elements que capturen l'atenció de Pedro Cirilo Uriz fou la gran manca d'espiritualitat i obediència tant del clergat com dels fidels. La tesi principal defensada per Cirilo Uriz venia a posar en relleu els mals o errors establerts en la societat i la rellevant missió docent del clergat. Els capellans i eclesiàstics havien d'ésser el primer pas per a frenar la pèrdua de fidels, però calia que aquests religiosos es reciclessin en la seva conducta, formació i presentació als fidels. Uriz s'adonà des del principi que la nova situació concordatària causaria problemes al clergat espanyol, perquè en termes reals suposava la reducció i privació de les rendes tradicionals. Davant d'aquesta possibilitat s'oferí com a intermediari amb la monarquia. La conjunció de tots aquests elements el conduïren a l'establiment de diverses prerrogatives. En primer lloc, publicà l'any 1853 el primer número del *Boletín Eclesiástico de la Diócesis de Lérida*,⁶³ que era un element de difusió de les ordenances de la diòcesi i de les papals. En segon lloc, establí tot un seguit de noves directives per als eclesiàstics, moltes de tipus prohibitiu. Entre aquestes hi destacaren emprar la vestimenta correcta, l'obligatorietat de residir en els centres parroquials propis i cases rectorals, vigilar les parròquies i ermites, la instrucció moral i religiosa del clergat, el control moral de les lectures que feien els preveres i, en darrer terme, vigi-

63. Fou, conjuntament, amb el del bisbat d'Urgell, els primers que aparegueren als bisbats catalans: Vic (1855), Girona (1856), Barcelona (1858), Tortosa (1858), Tarragona (1865) i Solsona (1866).

lar la difusió de llibres, fulletons, novel·les i altres escrits irreligiosos i immorals. En tercer lloc, s'havia de captar l'atenció de la societat explicant en cada sermó un punt de la doctrina cristiana i de l'Evangelí. I en darrer terme, retornà la figura del Col·lector en les Visites, encarregat de controlar l'execució de les competències de caire econòmic que encara mantenien (capellanies, vincles, confraries i altres fundacions).

c) El tercer gran eix al voltant del qual s'articulà la seva política pastoral se centrà en la *millora del Seminari Conciliar*. Això pogué constatar-se amb l'eixamplament de l'edifici, on podien albergar-se més aules i estudiants, cosa que el féu més capaç per a les noves assignatures del nou pla d'estudis i també més higiènic. Al mateix temps, es reorganitzà la part moral amb la millora de l'obediència i els aspectes relacionats amb el tracte social, la simpatia, la cortesia, la decència per guanyar el respecte dels futurs feligresos, tot incrementant l'estructura del professorat amb la creació de noves càtedres i de nous professors. També s'augmentaren les infraestructures pedagògiques amb la creació d'una moderna Biblioteca del Seminari, s'inicià una sèrie d'exercicis espirituals i l'ensenyament de la litúrgia sagrada, s'implantaren completament els nous plans d'estudis establerts a nivell nacional,⁶⁴ i es va confirmar l'assistència i control personal del bisbe als diversos actes celebrats i als treballs realitzats.⁶⁵ Finalment, cal destacar la creació de beques i la instauració de la festa del Seminari el primer diumenge del mes d'octubre, amb la realització de diversos actes de portes obertes i sermó del bisbe.⁶⁶ En termes numèrics, aquesta catarsi fou positiva, perquè el nombre de seminaristes existents en el curs escolar 1852-53 fou de 450, xifra contrastant amb els 152 del curs 1868-69.

d) L'execució dels elements descrits constata el neguit i l'empenta del nou prelat cap a la *modernització i readaptació de l'estructura*

64. Reproduïts íntegrament als *BEOL*, núm. 6, 19 juliol 1853, pp. 43-48 i núm. 7, 1 agost 1853, pp. 51-55.

65. Assistirà a l'obertura de tots els cursos escolars i es presentarà per sorpresa en diverses ocasions per visitar les instal·lacions i fer preguntes al professorat i als estudiants: *BEOL*, núm. 10, 15 setembre 1853, pp. 73.

66. *BEOL*, núm. 11, 30 setembre 1853, pp. 82.

diocesana dins de la conjuntura històrica. Ara bé, si l'element essencial havia estat certa tranquil·litat, el desenvolupament dels acords sorgits del Concordat de 1851 li suposaren l'enfrontament amb les institucions locals, provincials i nacionals. Segons el Concordat, el bisbe i el clergat mantenien la gestió espiritual dels cementiris, mentre que els Ajuntaments havien de sufragar les despeses econòmiques, de personal, així com el manteniment dels equipaments. El bisbe Pedro Cirilo Uriz tenia la intenció de suprimir els diversos cementiris parroquials existents a Lleida i centralitzar-los amb la construcció d'un de nou amb unes prestacions més modernes, com la separació dels enterraments entre adults i nens, la construcció d'un dipòsit més ampli i un sistema millor de ventilació. Les constants queixes i enfrontaments amb l'Ajuntament n'impossibilitaren la construcció.

e) *L'ensenyament i l'economia diocesana.* Una de les temàtiques on l'Església quedà més ben parada fou en el manteniment del control sobre l'educació primària. Ara bé, el professorat era finançat pels municipis, mentre que la reconstrucció dels edificis eclesiàstics l'havia de dur a terme *la Junta Nacional de Construcción y Reparación de Templos y demás Edificios Religiosos* dependent del *Ministerio de Gracia y Justicia*. A Lleida ciutat, els convents dels Carmelites i el de l'Ensenyança no van desaparèixer amb les desamortitzacions gràcies a la seva tasca educadora. Pedro Cirilo Uriz pretenia millorar l'estat material del primer i augmentar el professorat del segon. Ambdues qüestions tardaren molts anys a materialitzar-se a causa de l'endeutament dels organismes públics derivat de les guerres civils.

Tots els canvis descrits tenien un cost econòmic, però la situació de les arques de la diòcesi era totalment deplorable. Cirilo Uriz intentà millorar-la instal·lant un mètode comú a totes les parròquies per als comptes del culte, engrandint la incorporació d'ingressos alternatius. En aquesta tasca obtingué el total suport del governador civil el qual demanà públicament la reducció del 12% en el pagament de tots els béns immobles de l'Església, i el del Consistori Municipal,⁶⁷ amb la cessió d'equipaments i personal per al cobrament dels censos eclesiàstics dels quals encara gaudia.

67. Cal tenir en compte que el Capítol catedralici encara tenia certa influència en l'equip municipal, en formar-ne part com un dels contribuents més forts del municipi.

EL BIENNI PROGRESSISTA (1854-1856): ENFRONTAMENTS
I DESMANTELLAMENT ECLESIASTIC

Amb el Bienni Progressista s'inicià un dels períodes més conflictius del mandat del prelat ilerrenc. L'any 1854 els liberals aconseguiren el control de l'Estat, així com dels poders públics provincials i locals. Amb ells tornaren les desamortitzacions i la reducció de les quantitats assignades a l'Església en concepte de culte i clergat (quadre 7).

La pretensió dels liberals anava encaminada al definitiu desmantellament de l'estructura i el poder econòmic de l'Església espanyola. La supressió dels convents i la desamortització posaven punt i final al control sobre els sectors de l'ensenyament i la beneficència. D'altra banda, la reducció dels pressupostos eclesiàstics impossibilitava l'execució d'elements tan importants com l'arranjament parroquial. L'enfrontament entre l'Església i les institucions públiques també es reflectí a la capital del ponent català. Així, es frenaren tots els plans i acords establerts prèviament entre el Bisbat i l'Ajuntament de Lleida, i es produïren greus enfrontaments a l'hora de definir el paper que havien de jugar edificis com l'antic convent del Roser i la Confraria de la Sang. Altrament, es desarticulà gran part de l'aparell del clergat secular amb el tancament del Seminari Diocesà i amb la jubilació d'un elevat nombre de sacerdots. Paral·lelament, però, es mantingueren algunes bones relacions en alguns aspectes puntuals. El període 1854-56 es caracteritzà, des d'un vessant climàtic, pel gran nombre de riudes, inundacions i pestes que assolaren el sud-oest de les terres de Lleida. El comportament de Pedro Cirilo Uriz davant aquestes situacions adverses s'articulà al voltant de la col·laboració amb els esforços duts a terme per les institucions públiques. Així repartí elevades quantitats de diners entre la població més necessitada⁶⁸ i cedí el Seminari vell, el convent de les monges de l'Esperança i part del Palau Episcopal per a emprar-los com a hospital. Amb aquests actes posava en relleu la incapacitat de l'Estat per a fer-se càrrec de parcel·les que havien estat tradicionalment en mans del clergat espanyol, com ara la beneficència i la sanitat.

Tenir certa parcel·la de poder i influència sobre la societat suposava

68. Generalment aquests diners sorgiren de la població mateixa, perquè eren els indults quadragesimals.

QUADRE 7: *Quantitats assignades per l'Estat a les tres diòcesis compreses en la província de Lleida segons el Concordat de l'any 1851 (1854-1855)*

Diòcesi	Quantitat assignada per any		Diferència
	1854	1855	
Lleida	1.717.429	1.591.654,39	-125.775
Solsona	1.030.932	947.012,24	-83.920
Seu d'Urgell	2.237.969	2.109.510,30	-128.459
Total	4.986.330	4.648.176,93	-338.154

FONT: elaboració pròpia a partir d'*Obligaciones eclesiásticas. Clero secular. Religiosas en clausura 1855*, Arxiu Històric Provincial Lleida, sig. núm. 2895.

tenir uns recursos econòmics estables i quantiosos amb els quals poder finançar actes no previstos pel Concordat de 1851. L'Estat es feia càrrec de les despeses de culte i personal, de les visites pastorals i del Seminari Conciliar. Aquest fet volia dir que el creixement del nombre de preveres, les millores en el nombre de seminaristes, l'ampliació de la biblioteca o l'ampliació del professorat de la primera ensenyança, estaven supeditats a les quanties econòmiques establertes per l'Estat. Una reducció del pressupost podia repercutir, per exemple, en un descens en el nombre de seminaristes i, per tant, de clergues o bé d'ajudes a les confraries. En segon lloc, diverses accions com rogatives públiques i romeries, cada cop més nombroses en el bisbat ponentí, no entraven dins de les projeccions financeres estatals. En definitiva, l'accentuació de situacions semblants a les descrites podia esdevenir un estímul per al descens de les pràctiques eclesiàstiques, que podria conduir a la reducció de la influència sobre la societat. L'Església no volia estar totalment lligada de mans en les repercussions derivades de les alternances polítiques del poder. Aquesta fou una de les causes que conduïren Pedro Cirilo Uriz a cercar, dins de la legalitat del moment, totes les vies possibles d'autofinançament. Com més grans fossin aquestes, un nombre més gran d'accions, elements socialitzadors (confraries...), diaris i revistes podria mantenir. D'aquesta manera podria tenir al seu abast més elements de cristianització dels permesos per l'Estat. Entre els plans immediats d'Uriz s'establia la regulació de la situació d'ecònoms i rectors i del cobrament de les pensions corresponents.

Amb les mesures desplegadas pel govern liberal, molts elements del clergat espanyol tendiren a vincular-se amb opcions cada cop més integristes, ampliant la base social de la qual es nodriria posteriorment el carlisme armat. En canvi, en el pensament de Pedro Cirilo Uriz sempre pogué constatar-se un allunyament dels postulats violents. No volien ser una càrrega per a l'Estat, sempre féu ressaltar la importància de les monges en diversos sectors com l'educatiu i l'assistencial i, en darrer terme, el seu amor a la Pàtria i l'Estat monàrquic, però sempre defensant el catolicisme com un aliat incondicional de la institució monàrquica. En definitiva, la conjuntura històrica presentava a Cirilo un dilema. D'una banda, havia estat un clar defensor de les prerrogatives signades i plasmades en el Concordat de 1851, amb el qual es permetia a l'Església continuar mantenint part del seu ancestral poder polític, cultural i econòmic. A canvi, l'Església espanyola acceptava les regles del joc polític dels moderats, donant-los suport i cobertura social i ideològica; per tant, no defensava com els carlins el retorn de l'antic règim, sinó la redefinició del paper de l'Església en la nova conjuntura històrica.

ELS MODERATS DE NOU EN EL GOVERN: UNA NOVA OPORTUNITAT PER A LA MOBILITZACIÓ?

L'ascens i el retorn dels moderats al govern central i al municipal fou, en termes generals, positiu per a l'Església lleidatana, perquè aconseguí un notable grau d'acceptació i entesa amb el Consistori municipal. Tots aquells acords pactats entre ambdues institucions que s'havien paralitzat durant el Bienni Progressista, ara tornaven a refer-se amb més força que mai. Així, per exemple, l'Ajuntament de Lleida millorà les condicions del cementiri municipal satisfent les peticions del prelat, i aprovà diversos pressupostos encaminats a solucionar els problemes i dèficits del Seminari Conciliar.

Altrement, Pedro Cirilo Uriz s'havia adonat, tot i la pèrdua de gran part dels ancestrals privilegis eclesiàstics (beneficència, assistència, educació...), que era possible continuar mantenint certa presència sobre la societat. Aquesta és la causa que explica la creació i potenciació de tota una xarxa de poder local que englobava l'ensenyament i els mitjans de comunicació lleidatans. En tots dos casos hi jugà un paper

fonamental la figura de Francesc González.⁶⁹ A mitjan segle XIX, el nombre de diaris i revistes publicats a Lleida ciutat era molt petit. L'única publicació amb certa rellevància i ressò social fou *El Alba Leridana*, on participaren alguns dels catòlics més importants del ponent català. González utilitzà aquest periòdic com a plataforma de difusió del seu ideari pedagògic, i també per reclamar millores per al desenvolupament econòmic de les terres lleidatanes. D'altra banda, més enllà de la tasca teoritzadora duta a terme pel canonge, cal tenir en compte aquest i altres personatges de confiança del prelat a l'hora d'intentar introduir-se i, fins i tot, de controlar diverses parcel·les del poder local, com ara l'educativa. Amb el Concordat de l'any 1851 l'Església espanyola havia continuat mantenint el control sobre l'educació primària, però havia perdut el seu poder sobre la secundària. A Lleida, però, alguns dels catòlics més significatius ocuparen importants llocs en el món educatiu. Entre els anys 1845 i 1862 el canonge González exercí com a professor del Seminari, a l'Institut de Segon Ensenyament i a l'escola femenina de Lleida. El primer fou creat per la *Sociedad Económica de Amigos del País*, i tot i que tenia uns orígens laics, diversos elements (com el 27% dels mestres que formaven part de la cúria diocesana) ens porten a afirmar la tendent catolització d'aquest centre. L'obertura de l'Institut Provincial de Segon Ensenyament pretenia formar persones especialitzades en diverses matèries (Medicina, Lleis, Botànica...) complementant-ho amb un discurs d'amor fraternal i caritat cristiana. Entre els professors que

69. Una primera aproximació a la biografia del canonge González a: «Los nostres retratos: Lo Canonge González», a *Lo Campanar de Lleyda*, núm. 6, 11 maig 1901, pp. 14, i RUÉ I FLORENSA, Neus, «Francesc González i Puig (1819-1883)», a LLADONOSA, Manel (dir.), *Biografies. Lleidatans il·lustres*, Lleida, edicions de la Clamor, 1995, pp. 141-144. També poden consultar-se els dos següents discursos del canonge lleidatà: *Acta de la apertura del curso académico de 1858 a 1859 verificada en el Instituto de Lérida en 16 de setiembre de 1858. Discurso inaugural pronunciado por el presbítero D. Francisco Gonzalez, profesor de matemáticas en el mismo establecimiento, y alocuciones dirigidas por el director D. Manuel La-Rosa y por el Señor Gobernador D. Vicente Lozana con motivo de la solemne distribución de premios*, Lleida, Imprenta de José Sol, 1858 i *Acta de la apertura del curso académico de 1858 a 1859 verificada en el Instituto de Lérida en 16 de setiembre de 1858. Discurso inaugural pronunciado por el presbítero D. Francisco Gonzalez, profesor de matemáticas en el mismo establecimiento, y alocuciones dirigidas por el director D. Manuel La-Rosa y por el Señor Gobernador D. Vicente Lozana con motivo de la solemne distribución de premios*, Lleida, Imprenta de José Sol, 1858.

passaren per les seves aules hi destacà Lluís Roca, fundador de l'Acadèmia Bibliogràfica Mariana; Rafael Monroy, inspector provincial d'ensenyament, i Domingo de Miguel, director de l'Escola Normal. La suma de tots aquests elements i indicis ens porten a pensar que Pedro Cirilo Uriz y Labayru, a part de controlar el Seminari i la Primera Ensenyança tal i com estava estipulat pel Concordat de 1851, estimulava diverses accions en llocs estratègics del sistema educatiu de la ciutat. Amb aquesta tàctica, el bisbe podia estar al corrent de les activitats realitzades i també podia actuar quan fos necessari.

Però en aquest segon període moderat també hi hagué d'altres elements de continuïtat. Els fons documentals dels arxius capitular i diocesà de Lleida són plens de denúncies contra sacerdots. Generalment, l'origen ha de situar-se en la manca d'obediència als postulats del prelat i al manteniment d'accions i tendències sexuals poc recomanables. La davallada en el grau d'obediència dels rectors parroquials, especialment els ubicats en zones rurals, posava de manifest el fracàs de part de la política del prelat. Aquest fet fou coetani i paral·lel al creixement de l'anticlericalisme. Les manifestacions més comunes d'aquestes tendències es materialitzarien en una intensificació de la blasfèmia pública, la reducció del nombre de comunions i confirmacions i la constant presència d'actes irreverents a les misses. Ara bé, ¿podem parlar d'accions aïllades i individuals seguint les realitzades des del segle XVIII, o seria més precís parlar d'una nova tipologia d'anticlericalisme més organitzat, amb una major presència coordinada sobre el territori prenent com a objectiu l'Església com a institució i no un prevere o un convent en concret a causa d'accions puntuals? Creiem que els indicis aportats fins al moment ens han de fer proposar la hipòtesi que encara ens trobem davant d'antics moviments. Entenem per moviments anticlericals moderns aquells que no ataquen directament un sacerdot o una institució eclesiàstica concreta, sinó que es qüestionen l'Església com a institució; en segon terme, quan el moviment es converteix en supralocal i comprèn gran part del territori d'un país i, en tercer lloc, quan la mobilització està duta a terme per organitzacions i/o partits polítics obertament anticlericals. En canvi, a mitjans dels anys cinquanta tot sembla indicar que les protestes responen a qüestions relacionades amb l'actitud moral i pastoral del clergat secular (especialment la deixadesa en les seves funcions sacerdotals), queixes al voltant de la defensa de sectors que l'Església considerava alienables (béns i propietats), i que ara entraven en contradicció amb les

competències dels diversos poders civils (beneficència, educació, cultura...). A part, ¿quan pot parlar-se, doncs, de l'aparició d'un anticlericalisme modern? Les anàlisis que estem duent a terme fan plantejar-nos la hipòtesi que aquest fenomen es desenvolupà a partir de la dècada dels vuitanta, tot i que s'intensificà a les darreries del segle XIX i principi del XX. En aquest moment pot constatar-se la complementarietat entre el vell i el nou anticlericalisme. Així, per exemple, hi ha certa continuïtat i barreja entre les accions dirigides a dificultar o impedir una processó o un acte públic de culte (com el llançament de pedres a les processons de Setmana Santa, o els enfrontaments entre republicans i integristes en alguns processos electorals), i les pràctiques anticlericals més tradicionals de pertorbació del culte catòlic. La diferència i la novetat rauen, essencialment, en el fet que el centre de la protesta l'encapçalen republicans i progressistes i que ja no es tracta, únicament, d'atacar i denunciar les suposades immoralitats d'alguns rectors, sinó que es pretén qüestionar la capacitat moral del clergat com a institució capaç de controlar i dirigir la conducta moral i ètica de la societat. Per tant, es produeix una coincidència entre el tradicional descontent social i els discursos d'organitzacions polítiques com els progressistes i els republicans.⁷⁰ La diferència més rellevant estava en el fet que els republicans no cercaven la reforma de determinades actituds del clergat, sinó que volien posar fi al monopoli del clergat i així anorrear la Restauració. Per tant, la divergència no estava principalment en les formes de manifestar el descontent, sinó en les premisses ideològiques en què es basava la protesta i els objectius que amb el rebuig es volien aconseguir. Els nous moviments es desenvoluparen especialment en zones urbanes amb atacs dirigits a nivell supralocal contra institucions, lligues i mitjans de comunicació catòlics.

70. Seguim els postulats desenvolupats per María Pilar SALOMÓN a: «Contra el poder establecido de la Iglesia: la protesta anticlerical popular en el Aragón de comienzos del siglo XX», a CASTILLO, Santiago i ORTIZ DE ORRUÑO, J. M. (Coords.), *Estados, protesta y movimientos sociales*, Gipuzcoa, Servicio de Publicaciones de la Universidad del País Vasco, 1998, pp. 269-282.

LA LEGITIMACIÓ IDEOLÒGICA I ADMINISTRATIVA DEL RÈGIM MODERAT

Els tres eixos essencials del pensament de Pedro Cirilo Uriz es basaren a donar suport a la monarquia sense cap mena de pal·liatiu i renúncia de l'ideari i els mètodes radicals del carlisme armat, en l'adhesió incondicional als postulats de Pius IX i, en darrer terme, en l'acceptació del progrés tècnic i la civilització moderna. El catolicisme espanyol i europeu, segons Cirilo Uriz, havia estat atacat pels liberals i progressistes perquè anava en contra de la societat humana en no acceptar els avenços tècnics. Ara el prelat defensava tot el contrari. La religió havia modernitzat la societat allunyant-la del paganisme. I la jerarquia eclesiàstica esdevenia un puntal més, promovedor de la civilització. L'Església no s'oposava als avenços i al desenvolupament tècnic, artístic i industrial del moment. Al contrari: «*aprueba y anima (...) todo cuanto es útil al progreso ordenado en las ciencias, en la industria y en las artes; todo cuanto propende á aliviar el peso de los sufrimientos inevitables en esta tierra de peregrinacion para la patria celestial...*».⁷¹ Únicament rebutjava aquells elements que podien modificar els seus privilegis i poder social. Segons la seva cosmovisió, era possible la convivència del progrés amb els principis de moralitat i d'ordre social dels catòlics. Per tant, no hi havia un posicionament tangencial, integrista, radical i antigovernamental. Proposà el que, en certa manera, podria esdevenir un nou model social on s'alternarien el progressisme econòmic amb l'immobilisme polític, social i religiós. L'entesa era necessària i hauria d'ésser beneficiosa per a tota la societat, si més no per a aquelles parts que s'aliessin i afavorissin el sistema descrit.

Ara bé, la realitat era més complexa. Algunes polítiques i mesures estatals havien perjudicat seriosament els fonaments religiosos del país, alimentant el paganisme i l'anticlericalisme. Era l'hora d'actuar. Era l'ocasió per anar tots a una. Les fissures eren cosa del passat. L'episcopat havia de presentar-se a la societat i havia de caracteritzar-se per la unitat catòlica, donant mostra d'adhesió incondicional a

71. Arxiu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (AIEI), URIZ, P.C., *Exhortación pastoral que el Ilmo. Pedro Cirilo Uriz de Labayru, Obispo de Lérida, dirige a sus diocesanos con motivo de la alocución pronunciada por S. S. Pío Papa IX en el Consistorio de 18 de marzo de 1859*, Tarragona, Imprenta señores Puigrubí y Asís, 1861, p. 7.

Pius IX i als seus mandats. Amb l'oració de tots plegats: *«todos los pastores, intimamente unidos en la aflicción con su respetable jefe, participarán de su misma alegría, cuando vuelvan días tranquilos para la Iglesia y la sociedad»*.⁷²

En fi, el que Pedro Cirilo Uriz estava realitzant era cercar el paper o la reorientació que l'Església havia de tenir en el nou panorama polític espanyol. El prelat ilerrenc era conscient de la debilitat del catolicisme davant el creixent poder i articulació de l'estat nacional. Per tant, l'única solució possible era pactar. Ara bé, això no volia dir seguir els postulats i les teories promogudes per Jaume Balmes, sinó que la seva pretensió es basava en la defensa i acatament incondicional de la institució monàrquica i el Concordat de 1851. Amb aquesta postura es feien paleses dues qüestions cabdals. En primer lloc, es desmuntava la trama conspiracionista i violenta del carlisme i s'allunyava dels sectors més intransigents del catolicisme espanyol; en segon lloc, s'assegurava la impossibilitat de perdre més privilegis. Era possible la convivència entre el progrés i els principis de moralitat i d'ordre social dels catòlics. En altres paraules: Pedro Cirilo Uriz deixava entreveure i proposava un nou model d'estat basat en l'entesa i comprensió entre els avenços econòmics i tecnològics amb l'immobilisme polític, social i religiós. D'aquesta manera conflüen els interessos dels dos sectors interessats. Els moderats rebien el suport de gran part del clergat nacional com a institució. D'altra banda, l'Església frenava les aspiracions desamortitzadores i alienables del govern i deixava la porta oberta a potencials millores i, fins i tot, al retorn de part dels seus antics privilegis.

LA CAPACITAT MOBILITZADORA DEL CLERGAT LLEIDATÀ

Passem a analitzar el procés de mobilització catòlica a la diòcesi de Lleida. L'any 1867, Josep Brugulat, canonge de la catedral de Lleida, afirmava *«desde las guerras carlistas permanecieron tranquilos los leridanos (...) Nada ocurrió hasta el año 1860 en que fue visitada esta ciudad por S. M. la Reyna Dª Isabel»*.⁷³ Les paraules del canonge

72. AIEI, URIZ, P. C., *Ibidem*, p. 9.

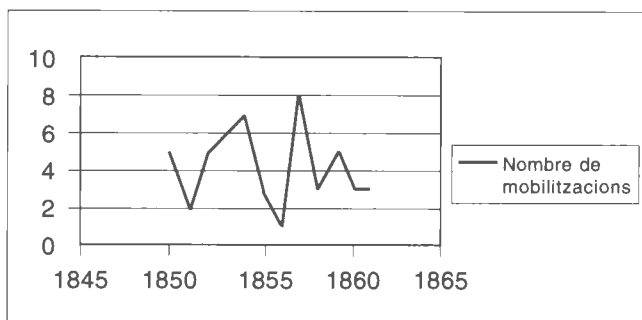
73. AIEI, BRUGULAT, Josep, *Resumen de la historia de Lérida*, 1867, Manuscrit (MS 038).

no ens han de portar a error. El gràfic primer mostra⁷⁴ el nombre de mobilitzacions durant la dècada dels anys cinquanta. Pot copsar-s'hi un triple procés. En primer lloc, un increment del nombre de mobilitzacions en els primers anys immediatament després de l'arribada d'Uriz a Lleida. En segon lloc, un important descens entre els anys 1854 i 1856, període en què els liberals estigueren al capdavant del govern central i municipal. En darrer lloc, el retorn dels moderats i les relatives bones relacions entre el Consistori municipal i la cúria episcopal lleidatana es reflectí també en l'increment de l'acció al carrer dels catòlics. Els escenaris de les mobilitzacions foren diferents. Una gran part es desenvoluparen a Lleida capital (76'92 %), mentre que una cinquena part (23'07 %) tingueren repercussió a tota la diòcesi.

En termes generals pot afirmar-se que l'activitat mobilitzadora depenia *grosso modo* de la legalitat política dels liberals. Durant el Bienni Progressista, la conflictivitat social augmentà considerablement.⁷⁵ A tall d'exemple, volem reproduir part d'una carta entre el Consistori municipal i el bisbe, on pot apreciar-se l'ascens de l'anticlericalisme i l'aliança entre tots dos grups per a actuar conjuntament. Deia el bisbe Uriz: «*Habiendo visto con sorpresa que en la tarde de ayer pasó poco antes de la procesión de San Anastasio por delante de este Palacio Episcopal una turba bastante considerable de niños y jóvenes al parecer de crecida edad disfrazada dos de los cuales uno llevaba un tambor, otro una especie de biena, otros palos a manera de alabandar banderas y cruces de papel con insignias de la pasión de Nuestro Señor Jesucristo, y otros en fin con luces haciendo, tal vez sin quererlo, imitación de la procesión de Semana Santa, y sagrados misterios de la religión, para evitar la continuación de semejante escándalo di encargo verbal a mi Secretario de Cámara se presentase V.E. y le pidiese a mi nombre mandase hacer una reunión y marcha de los que profanaban de un modo tan ridículo nuestros actos religiosos. Por el mismo mi Secretario, supe con satisfacción que V.E. ordenó al instante a dos de sus alguaciles fuesen al encuentro de los disfrazados, y procediendo inmediatamente a su dispersión (...) me tomo la*

74. Hi estan incloses les tres santes missions realitzades els anys 1853, 1854 i 1859.

75. És notori el to utilitzat en una carta escrita per l'Ajuntament de Lleida a l'Obra de la Parròquia de Sant Llorenç informant sobre les accions i decisions dutes a terme perquè no es produïssin aldarulls durant la processó de Setmana Santa. AML, capsa 1480, 9 maig de 1850.

GRÀFIC 1: *Nombre de mobilitzacions a la diòcesi de Lleida (1849-1861)*

FONT: elaboració pròpia.

*libertad de pedirle me informe sobre los puntos siguientes: donde encontraron los alguaciles a la referida turba, si pusieron alguna resistencia, si entre los disfrazados habia alguno que hacia el papel de director de la Comitiva, en donde se reunieron, ó de donde salieron, quien puso y hizo las banderolas».*⁷⁶ L'Ajuntament de la ciutat havia desmobilitzat els actes anticlericals, però el bisbe pretenia perseguir els organitzadors d'aquells actes. S'estava posant en joc la capacitat d'influència de l'Església sobre la societat i l'actitud de les institucions públiques davant d'un passat poder amb un decreixent poder. El Consistori municipal es féu partícip de la petició i l'informà d'alguns dels instigadors de l'esdeveniment. Les bones relacions en alguns camps és fàcil apreciar-les. Les prohibicions es feren patents immediatament. Durant l'any 1855 es produïren diversos enfrontaments entre les parròquies de Lleida i el Consistori municipal, que pretenia reduir el temps de les misses.⁷⁷ Altres cartes exemplifiquen aquesta situació. En una carta de Pedro Cirilo a l'Ajuntament de Lleida, al principi de 1855, li anunciava que ja havia rebut la carta on se li deia que no celebressin més el rosari fora de l'església de Sant Andreu del 26 de maig passat. També li anunciava que ho havia vist bé, i que així ho havia notificat, però ara li recordava que una Reial Ordre li permetia fer rogatives públiques a totes les parròquies de la diòcesi cada

76. AML, capsa 1479, 12 maig de 1851.

77. Arxiu Diocesà Lleida (ADL), secció Uriz, Correspondència, Andrés Gómez (governador civil) al bisbe de Lleida, 9 agost de 1855

diumenge, per això li preguntava si hi havia inconvenient que sortís el citat de Sant Andreu per potenciar la devoció de Maria Santíssima tal i com es va fer l'any anterior quan hi havia còlera.⁷⁸ L'Ajuntament li notifica que la prohibició perdurava i esperava que ells també donarien suport a «*la conservación del orden público y de precaver desmanes y conflictos lamentables*».⁷⁹ El nou equip de govern municipal era conscient que el còlera va propiciar que es duguessin a terme, mitjançant Reials Ordres, rogatives públiques cada diumenge i dies festius durant uns quants mesos. La desaparició de l'epidèmia li donava un motiu raonable per a suprimir-les fins a una pròxima ordre. També en aquest període se suprimí l'acte anual religiós de la comunió de la pasqua militar a causa dels aldarulls en què estava immersa la ciutat.⁸⁰ El retorn dels moderats al poder municipal truncà aquesta tendència.

Quines causes provocaren la mobilització dels catòlics? Tal i com mostra el quadre 20, els fenòmens polítics són una mica superiors als naturals. Aquestes dades són significatives si les comparem amb les ofertes per Magda Mirabet en l'estudi de les pregàries públiques a la Barcelona del segle XVIII. Si considerem les causes independentment del grup on les hem classificades, ens adonarem que tot indica un canvi de tendència. Les xifres de Mirabet⁸¹ mostren, entre les causes de les mobilitzacions, un 61'6 % de fenòmens naturals i un 38'4 % d'afers polítics. Per contra, les dades que oferim (quadre 8) semblen mostrar un canvi de tendència. En aquest cas, les causes polítiques (54'75 %) superen les naturals i climàtiques (45'23 %).

Lògicament, això no ens ha de servir per a extreure conclusions definitives, però sí per a apuntar-ne algunes. En primer lloc, tot indica que s'està produint un tímid canvi en les causes que condueixen a la mobilització del catolicisme lleidatà. Les dades ofertes, conjuntament amb les primeres conclusions de la tesi doctoral que estem duent a terme, semblen indicar un descens de les causes naturals i un increment de les polítiques. Les darreres ampliaren el seu nombre i temàtica proporcionalment a mesura que ens apropem a les darreries del segle XIX. En segon lloc, les causes de mobilització ofertes per als afers polítics

78. AML, capsa 1483, 6 agost 1855.

79. AML, *Ibidem*, 11 d'agost 1855.

80. *BEOL*, núm. 80, 10 abril de 1856, pp. 74-76.

81. MIRABET I CUCALA, Magda, «*Pregàries públiques a la Barcelona del segle XVIII*», a DD.AA., *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1985, pp. 487-493.

QUADRE 8: Causes de les mobilitzacions dels catòlics ilerdenca

Fenòmens naturals	Total	% sobre el grup	% sobre el total
Pluja	12	66,66	30
Pesta-còlera	4	22,22	10
Inundacions	2	11,11	5
Fenòmens polítics	Total	% sobre el grup	% sobre el total
Bon govern	—	—	—
Autodefinició	3	13,63	7,5
Santa Butlla/suport Papa	4	18,18	10
Adhesió a la monarquia	12	54,54	30
Homenatge a militars	3	13,63	7,5

FONT: elaboració pròpia.

tendeixen també a diversificar-se. En tercer lloc, tot aquest procés es complementarà amb l'aparició i consolidació d'organitzacions catòliques i amb una massiva utilització dels mitjans de comunicació.

Tot i això, la diferència entre els fenòmens naturals i els polítics no és encara insalvable. Cal tenir en compte que Lleida és una ciutat petita, allunyada dels grans centres de decisió política i dels pols industrials, on la modernitat i els nous corrents ideològics i culturals tenen una mínima repercussió sobre la societat ilerdenca. Això explicaria aquest empat tècnic. La manca d'aigua és un dels pretextos més utilitzats per a la mobilització, fet totalment lògic en una ciutat essencialment agrària. Entre els actes de caire polític, hi destaca l'adhesió a la monarquia, especialment quan la reina governa amb el partit conservador, sota diverses prerrogatives. Generalment, són mostres de preocupació per la manca de salut de la monarca. En segon lloc, cal tenir en compte els actes de suport al Vaticà. És prou conegut l'enfrontament i les discussions entre les diverses faccions del catolicisme espanyol. Els prelats han de mostrar-se implacables en aquesta situació i negar el suport a la causa defensada pels carlins i, per contra, fer-se ressò de les ordres remeses des d'instàncies superiors.

L'organitzador principal de les mobilitzacions on participen els catòlics és, essencialment, el bisbe. Cal tenir, però, en compte que els actes estimulats des del Bisbat sempre els organitza la catedral. Aquí el que connotem és la persona i/o organització d'on parteix originàriament la idea. Tal i com pot observar-se (quadre 9), l'organitzador principal és el prelat i la Confraria de Llauradors de la

QUADRE 9: *Organitzador dels actes on participen els eclesiàstics lleidatans*

Organitzador	Nombre	% del total
Bisbe	17	42,5 %
Catedral	2	5 %
Ajuntament de Lleida	7	17,5 %
Govern Civil	1	2,5 %
A. de Lleida + G. Civil	1	2,5 %
Confraria de Llauradors	12	30 %

FONT: elaboració pròpia.

ciutat. Això ve a demostrar-nos dues coses. D'una banda, la manca d'altres tipologies d'organitzacions catòliques com a conseqüència de la conjunció d'elements descrits anteriorment. De l'altra, la teòrica presència de catòlics entre la pagesia lleidatana. La funció principal de la Confraria serà aparèixer en els moments de penúria econòmica (malles collites, epidèmies, sequera) i organitzar els pagesos perquè participin en actes on s'invoca el més enllà com a resposta als problemes terrenals. Per tant, en certa manera, esdevé un moviment que intenta consolidar, a través de la mobilització, un *mental collective* que es veia progressivament en perill a causa de la introducció d'avenços tècnics i químics en els processos de producció agraris. ¿Quin tipus d'actes organitza cada persona i agrupació? El quadre mostra clarament com la Confraria es dedica exclusivament als fenòmens naturals.

El seu nombre es redueix entre l'Ajuntament i el propi prelat. Però el que realment ens interessa són els afers polítics. Les mobilitzacions de caire polític organitzades per l'Ajuntament, el Govern Civil o bé conjuntament, reben el suport de l'Església, cosa que fa pensar que el pes del clergat encara es manté entre les institucions públiques (quadre 10). Aquestes necessiten el seu suport per tal de mostrar-se legítimades, com es feia en el passat, davant la societat.

Per contra, l'impressionant nombre de mobilitzacions catòliques apunten cap a dues direccions. En primer lloc, que la mobilització és vista cada cop més com una qüestió política, com una mostra de poder i influència sobre la societat. En segon lloc, l'adhesió i el suport a la monarquia i al partit conservador denota la creació d'un front comú de poder. En les pàgines anteriors hem descrit les convergències i les divergències entre les institucions públiques i les eclesiàstiques. Ara

QUADRE 10: Relació entre qui organitza els actes i la seva tipologia

Organitzador	Tipologia d'acció eclesiàstica							
	Fenòmens naturals			Afers polítics				
	1 ⁸²	2	3	4	5	6	7	8
Bisbe	—	2	—	—	5	—	10	—
Catedral	—	—	—	—	—	1	1	—
Ajuntament de Lleida	3	—	—	—	—	—	2	2
Govern Civil	—	—	—	—	—	—	1	—
A. de Lleida + G. Civil	—	—	—	—	—	—	1	—
Confradia de Llauradors	9	—	3	—	—	—	—	—

FONT: elaboració pròpia.

bé, el bisbe és conscient de la decreixent puixança del clergat espanyol. Per això és ell qui intenta aconseguir el seu suport, per tal d'intentar apaivagar i frenar els avenços dels moviments socialistes, anarquistes i, en definitiva, descristianitzadors de la societat. Amb aquesta aliança, l'estructura eclesiàstica diocesana s'allunyava dels corrents carlins i podia obtenir el suport de les institucions públiques en diverses matèries i camps, com l'educatiu i l'econòmic. Per la seva part, les múltiples alternances en el poder municipal i la debilitat del Consistori necessitava de suports que l'ajudessin a consolidar-se. Aquest fet, per exemple, explicaria la vida religiosa de la Lleida dels anys seixanta. L'estabilitat política de la ciutat i la manca d'acció violenta de les partides carlines fou aprofitada per a la fundació d'un bon grapat d'associacions catòliques, impremtes i diaris que es materialitzaren en la intensificació i sorgiment de nous mètodes de mobilització catòlica.

La interrelació entre els participants era, doncs, una resposta a la debilitat dels grups afectats. L'Església pretenia tornar al seu anterior i privilegiat estatus social, polític i econòmic. La monarquia necessitava la que havia estat la seva tradicional aliada. En darrer lloc, els moderats perseguïen, d'una banda, la consolidació del sistema democràtic i, de l'altra, que l'Església no donés suport a les partides carlines.

82. Cada número correspon als següents fenòmens: pluja (1), pesta-còlera (2), inundacions (3), bon govern (4), autodefinició (5), Santa Butlla/suport Papa (6), adhesió a la monarquia (7) i homenatge a militars (8).

En definitiva, la mobilització, conjuntament o individualment, es convertí en un mecanisme de propaganda i autoafirmació del seu poder i influència social, i en un contramoviment silenciador de possibles veus no conformes amb la política seguida pels governants.

CONCLUSIONS

Quan Pedro Cirilo Uriz arribà a Lleida l'any 1850 es trobà un territori on conflüïen tres problemes als quals havia de donar resposta: millorar la situació del bisbat, establir relacions amb les institucions municipals i provincials i replantejar el paper ideològic i fàctic de l'Església espanyola davant els canvis produïts arreu del país. Heus ací el centre de la qüestió. L'objectiu principal que es marcà el prelat fou establir les bases per a la readaptació de les institucions eclesiàstiques en la nova conjuntura del país. En altres paraules, reflexionar sobre el paper de l'Església en el nou marc polític imperant. ¿Havia de mostrar-se com a opositora als canvis proposats pel govern moderat i enfrontar-s'hi, o bé li era més factible pactar tot un seguit d'acords amb els quals mantenia la seva situació a canvi de respectar la política governamental? Si seguia la primera opció, podia trobar-se amb una forta oposició. El carlisme s'havia mostrat en dues ocasions com un moviment aglutinador de part del catolicisme, però havia constatat la seva debilitat sobre el territori. Segons Pedro Cirilo Uriz, calia augmentar el suport als moderats com a mètode per a frenar les forces progressistes i mostrar-se, alhora, com a defensora del progrés científic i cultural que creixia a l'Europa del segle XIX. El que Cirilo Uriz pretenia era trobar el paper o la reorientació que l'Església havia de tenir en el nou panorama polític espanyol. Era conscient de la debilitat del catolicisme davant el poder creixent i l'articulació de l'estat nacional. Per tant, l'única solució possible era pactar. Ara bé, això no suposava seguir els postulats i les teories de Jaume Balmes, sinó que la seva pretensió es basava a defensar i/o acatar incondicionalment la institució monàrquica i el Concordat de 1851. Amb aquesta postura es feien paleses dues qüestions cabdals. En primer lloc, desmuntava la trama conspiracionista i violenta del carlisme i s'allunyava dels sectors més intransigents del catolicisme espanyol; en segon lloc, s'assegurava la impossibilitat de perdre més privilegis. Era possible la convivència i el progrés amb els principis de moralitat i d'ordre social. Deixava

entreveure i proposava un nou model d'estat basat en l'entesa i comprensió entre els avenços econòmics, tècnics i científics amb l'immobilisme polític, social i religiós. D'aquesta manera conflüen els interessos dels dos sectors interessats. El marc per a gestionar futurs pactes passava per no empitjorar ni qüestionar els pactes signats en el Concordat de 1851. D'una banda, els moderats rebrien el suport de gran part del clergat nacional com a institució política. Acceptaven les regles del joc polític dels moderats donant-los suport i cobertura social i, sobretot, ideològica. A canvi, l'Església veia frenades les aspiracions desamortitzadores i alienables dels governs moderats i quedava la porta oberta a potencials millores de la seva situació. Per tant, no defensava, com feien carlins i integristes, el retorn total dels privilegis i del poder tradicional i pretèrit de l'Església, sinó que Cirilo Uriz, des d'una visió més propera a la realitat, cercava la redefinició del seu paper en una societat canviant.

Per tant podem observar una interrelació entre els elements de caire estructurals amb els organitzatius. Ens trobem en un moment de pas entre les antigues mobilitzacions i els nous moviments de caire nacional i autònom. Les organitzacions catòliques són numèricament poc importants i la utilització de nous mitjans de propaganda, com la premsa, tenen encara un pes escàs. Ara bé, la naturalesa dels moviments denota una tendència al creixement dels de caire polític per sobre dels originats per fenòmens climàtics. Aquests moviments estaran totalment lligats a la força política establerta en el govern de la nació. Aquest és el fet que pot explicar el descens de les mobilitzacions catòliques durant el Bienni Progressista i, per contra, l'increment de l'anticlericalisme. En canvi, l'aparell mobilitzador diocesà s'incrementarà durant els períodes moderats. Ara bé, no constituirà un element mitjançant el qual podran articular-se i canalitzar-se les queixes socials, sinó que cal veure-ho més en dues direccions. En primer lloc, les mobilitzacions són vistes com una qüestió política, com una mostra de poder i influència sobre la societat. En segon lloc, demostren l'adhesió i el suport a la monarquia isabelina, així com al partit conservador.

Tot això fa pensar i concloure que el poder local lleidatà, tot i seguir els postulats nacionals, pretenia consolidar-se i fer créixer els seus tentacles pactant o almenys tenint una relativa bona entesa amb l'Església. Per tant, no són moviments que persegueixen canvis profunds ni el retorn a l'Antic Règim, sinó que han de veure's com un element d'autoafirmació i readaptació del catolicisme a la nova conjuntura històrica.

ANNEX 1: *Nombre i mitjana d'edat dels religiosos exclaustrats a la província de Lleida que rebien pensió estatal (1844)*

Monestir	Localització	Nombre	Edat en mitjana
Carmelites calçats	Lleida	14	41,28
Sant Francesc	Lleida	10	49,8
Sant Francesc	Bellpuig	1	46
Sant Francesc	Balaguer	4	68,25
Sant Francesc	Cervera	3	66,66
Dominics	Cervera	1	79
Dominics	Lleida	7	48
Dominics	Solsona	1	57
Dominics	Ciutadella	1	67
Sant Francesc	Agramunt	1	56
Sant Francesc	Montblanc	1	63
Sant Francesc	Urgell	1	56
Sant Francesc	Barcelona	2	51
Sant Francesc	Tarragona	1	45
Sant Francesc	Riudoms	1	48
Agustins	Lleida	1	60
Bernats	Escarpe	3	67,33
Bernats	Lavaix	5	36,2
Bernats	Santes Creus	3	41,66
Bernats	Scala Dei	5	47,6
Caputxins	Lleida	3	53,33
Caputxins	Barcelona	1	78
Caputxins	Tremp	1	60
Mercedaris	Lleida	2	51
Mercedaris	Agramunt	4	61,5
Mercedaris	Tarragona	3	36,66
Cartoixans	Montalegre	1	74
Bernats	Ripoll	1	73
Bernats	Avellanes	1	44
Bernats	Poblet	1	60
Trinitaris	Lleida	2	44,5
Trinitaris	Piera	1	35
Trinitaris	Sogar	3	58
Trinitaris	Balaguer	1	64
Trinitaris	Tarragona	1	37
Trinitaris	Barcelona	1	30
Carmelites calçats	Labaix	1	42
Total	37	104	53,96

FONT: elaboració pròpia a partir de l'Arxiu Històric Provincial Lleida, *Cuentas de Religiosos y Religiosas enclaustrados y esclaustradas. Año 1844*, sig. núm. 919.